

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK IN DE GEMEENTE OSS IN 1998

Richard Jansen
Harry Fokkens

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK IN DE GEMEENTE OSS IN 1998

Richard Jansen

Harry Fokkens

Faculteit der Archeologie, Leiden

Archeologisch
Onderzoek

Oss

2

1 Inleiding

Opnieuw zijn gedurende het afgelopen jaar verschillende archeologische projecten uitgevoerd in en rondom de gemeente Oss. Vrijwel het hele jaar zijn we regelmatig in Oss geweest. Dat is vooral mogelijk geworden door een subsidie van de gemeente Oss die het mogelijk heeft gemaakt om drs. Richard Jansen enkele dagen in de week aan te stellen. Hij voert verkenningen uit, leidt het veldonderzoek en begeleidt studenten in projectgroepen waarin de opgravingen worden uitgewerkt. Richard Jansen is ook de auteur van dit verslag, waarvan wij hopen dat jaarlijks zal kunnen verschijnen. In 1997 verscheen het eerste jaarverslag, daarom heeft dit verslag de reekstitel *Archeologisch Onderzoek Oss 2 - 1998* meegekregen.

In 1998 zijn diverse projecten uitgevoerd. In het kader van het vorstengraf-onderzoek heeft in maart een kortstondig verkennend onderzoek plaatsgevonden op een aantal percelen ten zuiden van Oss ('De Osse Heide'). Gedurende de zomermaanden zijn twee projecten uitgevoerd: een opgraving in de wijk Horzak, op een terrein waar de komende jaren nieuwbouw zal verrijzen, en een verkennend booronderzoek in het landbouwgebied ten noorden van Oss. Dit laatste onderzoek was noodzakelijk door een herverkaveling van het gebied en werd uitgevoerd in opdracht van en gefinancierd door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek en de Dienst Landelijk Gebied voor ontwikkeling en beheer (DLG). De overige projecten zijn gefinancierd door de gemeente Oss, de provincie Noord - Brabant en de Faculteit der Archeologie van de Universiteit Leiden.

1998 was het vierentwintigste jaar van onderzoek in Oss. Dat betekent dat 1999 het vijfentwintigste jaar is. Bovendien bestaat de stad Oss in 1999 600 jaar. Een reden dus om van 1999 een bijzonder jaar te maken. Een paar zaken staan op stapel: het proefschrift van Kees Schinkel over de nederzettingen uit de ijzertijd in Ussen is inmiddels in het Engels vertaald en zal in het voorjaar in de serie *Analecta Praehistorica Leidensia* van de Leidse Faculteit der Archeologie verschijnen. Dieke Wesselinghs proefschrift over de Romeinse tijd is ook bijna af en hopelijk kan ze nog in 1999 promoveren. Harry Fokkens is bezig met het verslag over de opgravingen van 1986 tot 1996 (*Oss, the second decade*), maar het is de vraag of dat in 1999 gereedkomt. Harry Fokkens en Richard Jansen werken tenslotte samen aan een (spannend) boek over het vorstengraf-onderzoek.

Om het 25ste jaar van onderzoek ook op een andere manier te gedenken, zal op 7 en 8 oktober 1999 in Oss een symposium worden gehouden over het ijzertijdonderzoek in het Maas-Demer-Scheldegebied. Hiervoor zullen Nederlandse en Belgische collegae worden gevraagd bijdragen te houden over recent onderzoek. Uiteraard zijn op het symposium alle lokale archeologen en andere belangstellenden welkom. Het spreekt vanzelf dat het Osse onderzoek op het symposium een belangrijke rol zal spelen.

Harry Fokkens, januari 1999

In het voorjaar van 1998 is op een aantal percelen in het gebied 'Osse Heide', gelegen ten zuiden van Oss, tussen de Vorstengraflaan en de Docfalaan, een verkennend proefsleuvenonderzoek uitgevoerd.¹ Het onderzoek maakt deel uit van verkenningen in een gebied rondom het vorig jaar opgegraven grafveld op het voormalige woonwagenkamp 'Vorstengrafdonk'.² De verkende percelen zullen in de toekomst onderdeel uit gaan maken van het te realiseren industrieterrein Vorstengrafdonk dat een bruto-omvang moet gaan krijgen van in totaal 100 ha.³ Het doel is een zo groot mogelijk deel van het gebied te onderwerpen aan een archeologisch (verkennend) onderzoek. De nederzettingen behorende bij het uit de ijzertijd daterende grafveld en het daarin liggende 'vorstengraf van Oss' worden in de directe omgeving verwacht. Het gebied heeft daarmee de potentie grafvelden en nederzettingen in hun onderlinge en landschappelijke verband te kunnen onderzoeken. Voor de betreffende periode van de vroege ijzertijd tot aan de Romeinse tijd (700 v. Chr. – 0) bestaat een grote discrepantie tussen gegevens uit nederzettingen, zoals opgegraven in bijvoorbeeld Oss – Ussen, en het voorkomen van, bijvoorbeeld, vorstengraven (ook opgegraven in Oss). Er is nog weinig bekend over de sociale verhoudingen en maatschappelijke organisatie binnen deze landbouwgemeenschappen. Het gehele gebied heeft daarom de aandacht en zal, voor zover mogelijk, in fasen worden verkend. Dit kan in de vorm van een proefsleuvenonderzoek, zoals bijvoorbeeld uitgevoerd in 1997 op het voormalige woonwagenkamp, of middels een archeologische begeleiding van de noodzakelijke saneringswerkzaamheden.

De verkenningen zijn uitgevoerd met de voorkennis dat van de betreffende percelen ondanks veelvuldig aflopen geen vondstmateriaal bekend was. De proefsleuven zijn dan ook aangelegd met een ruime onderlinge afstand van in eerste instantie 25, later 50 m. Deze marge is mede gehanteerd omdat bekend was dat in ieder geval een deel van het gebied ontgrond was. Dit laatste was duidelijk waarneembaar door de lagere ligging t.o.v. de omliggende wegen en de drassigheid van sommige delen.

¹ Het proefsleuvenonderzoek is een methode van 'niet-destructief graven'. Dat houdt in dat alleen de bovengrond wordt verwijderd om vast te stellen of er sporen zijn. Indien aangetroffen, worden ze echter niet uitgegraven. Na intekenen en inmeten worden de sleuven weer dichtgemaakt waardoor bescherming zonder meer mogelijk blijft.

² Jansen / Fokkens 1997, Fokkens / Jansen 1997.

³ Gemeente Oss: bestemmingsplan 'Bedrijventerrein Vorstengrafdonk' i.s.m BRO, Tauw Milieu en TauwMabeg Civiel en Bouw, pag. 3.

Figuur 1 Locatie sleuven 'Osse Heide' (1 proefsleuven, 2 vorstengraf).

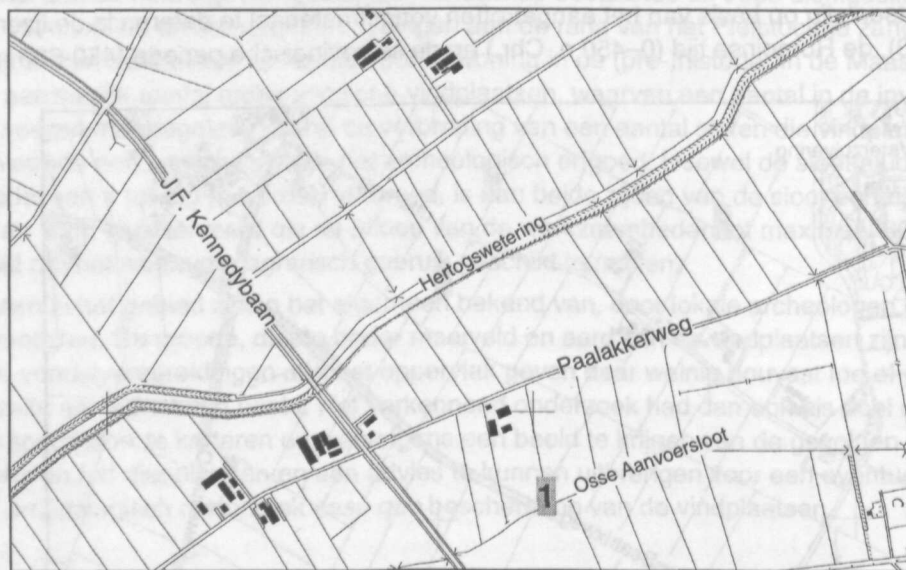
In totaal zijn op de verschillende percelen een zevental sleuven aangelegd. Grote delen van het terrein bleken inderdaad ontgrond, slechts op enkele plaatsen konden nog sporen van bodemvorming worden aangetroffen. Een deel van de sleuven was bovendien 'onleesbaar' door jarenlange ploegactiviteiten, hier bedroeg de bouwvoor maar enkele decimeters. Tussen de verstoringen door is geen enkele aanwijzing voor prehistorische bewoning c.q. gebruik aangetroffen. De enige aangetroffen sporen waren een greppelsysteem, waarschijnlijk een perceelsafschieding, uit het begin van deze eeuw. Op een kaart uit deze periode zijn de bewuste greppels opgetekend. Het lijkt dan ook gerechtvaardigd te concluderen dat de oprichters van het vorstengraf en het omringende grafveld niet hier hebben gewoond. Dit gebied zal in prehistorische en historische tijd een ongecultiveerd heidelandschap zijn geweest, mogelijk in gebruik als weide- en / of jachtgebied. Een grootschalige cultivatie van het gebied lijkt pas plaats te hebben gevonden in het begin van deze eeuw.⁴

³ Deze kaart is een gereproduceerd van de kaart 'Historische Atlas van de Gemeente Lithoijen' (1944).

⁴ De eigenaar van de onderzochte percelen vertelde dat begin deze eeuw grote delen van het gebied nog heidevelden waren.

• Locatie Kennedybaan

Direct ten oosten van de Kennedybaan, in een gebied wat in het noorden begrensd wordt door de Paalakkerweg en in het zuiden door de Frankenbeemdweg, stroomt de te verbreden Osse Aanvoersloot. Aan beide zijden van de aanvoersloot liggen een aantal vindplaatsen daterend in het laat-neolithicum en de bronstijd (2500 – 700 v. Chr.). De locaties zijn bekend door (recentere) vondstmeldingen van de lokale archeologen P. Haane en G. Smits uit Oss en derhalve (nog) niet geregistreerd als archeologisch waardevolle terreinen.

Figuur 3 Locatie booronderzoek Kennedybaan (1 locatie boringen).

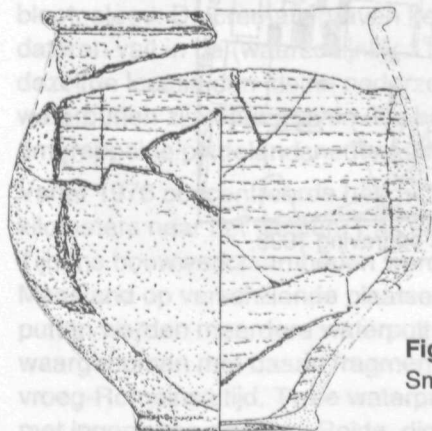
Het onderzoek op beide locaties is uitgevoerd door de taluds van de te verbreden sloten af te boren. Dit is gebeurd in boorraaien met een boringsafstand van 20 meter. Bij opvallende veranderingen of verwachte vindplaatsen werd de afstand verdicht.

In het algemeen bleek de verbreding van de sloten een minimale schade toe te brengen aan het bodemarchief. Twee vindplaatsen worden echter wel bedreigd door het diepploegen van de taluds na afloop van de slootverbreding. Het betreft twee hoger gelegen oeverwallen die bij eventueel diepploegen zouden worden geraakt. Op een zandkop op het terrein bij de Kennedybaan werd

houtschool aangetroffen, op een zandkop bij de Lutterweg werd naast houtschool een verhoogd fosfaatgehalte, fragmenten aardewerk en verbrand bot aangetroffen. Deze locaties zullen bij het diepploegen van de werkstroken worden gespaard, om zo de vindplaatsen te behouden. Een mooi voorbeeld van bescherming van vindplaatsen op basis van een verkennend onderzoek.

3.3 Een nieuwe vindplaats⁷

Gedurende het booronderzoek zijn geen nieuwe vindplaatsen aangetroffen. Dit gebeurde wel tijdens de ruilverkavelingswerkzaamheden zelf. Tijdens de verbreding van een sloot werd een Romeinse urn aangetroffen met verscheidene fragmenten gecremeerd bot. De vrijwel compleet te reconstrueren urn betreft een geverfde beker, een zogenaamde Stuart 1/Brunsting 1a-type, te dateren in de 1° helft van de midden-Romeinse tijd (70-150 n. Chr.). Onderzoek van de crematieresten heeft uitgewezen dat het onmiskenbaar menselijke resten betreft van een waarschijnlijk volwassenen individu.⁸ Zeer waarschijnlijk is op deze locatie dan ook een crematiegrafveld uit de Romeinse tijd aangesneden. Na onderzoek op de locatie heeft nog een aantal scherven uit de brons-, ijzer- en Romeinse tijd opgeleverd. De vondst is gelokaliseerd in een gebied met de toponymische benaming 'Olfden' welk is gelegen ongeveer 250 m westelijk van de locatie van het in de zomer uitgevoerde booronderzoek aan de Lutterweg. Op ongeveer 300 m oostelijk ligt een akkerperceel waar veel Romeins aardewerk is aangetroffen. Hier zou de bijbehorende nederzetting gelokaliseerd kunnen zijn.

Figuur 4 Romeinse urn uit 'Olfden', de hoogte is 11 cm (tekening Gerard Smits).

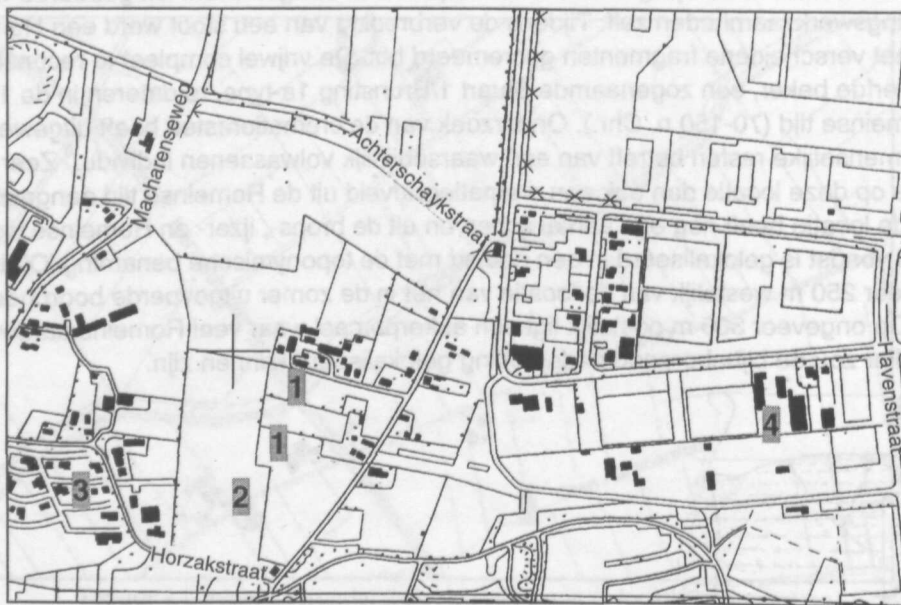
⁷ Met dank aan Gerard Smits en Kees van Gogh.

⁸ Determinatie drs. L. Smits, R.O.B.

4 De Horzak

4.1 Inleiding

In de zomermaanden van 1998 heeft een opgraving plaatsgevonden in de wijk Horzak, gelokaliseerd in een onderzoeksgebied ten noorden van Oss tussen de Macharensesweg, de Havenstraat en het industrieterrein Elzenburg.⁹

Figuur 5 Onderzoeksgebied 'de Horzak' (1 proefsleuven, 2 opgraving 1998, 3 bouwputten 4 opgraving IJsselstraat).

⁹ Het onderzoek is uitgevoerd onder de dagelijkse leiding van E. Ball & D. Schiltmans en R. Jansen.

De uitbreidingsplannen in het betreffende gebied zijn nog niet in een ver gevorderd stadium waardoor er nog (ruim) de tijd is te onderzoeken wat het terrein archeologisch herbergt. Deze wijze van werken is de laatste jaren standaard geworden bij het archeologisch onderzoek in de gemeente Oss en verdient sterk de voorkeur boven de werkwijze zoals uitgevoerd in Ussen. Hier was het archeologisch onderzoek (te) afhankelijk van de bouwplanning wat vooral in de latere uitwerkfase als beperkend naar voren kwam.

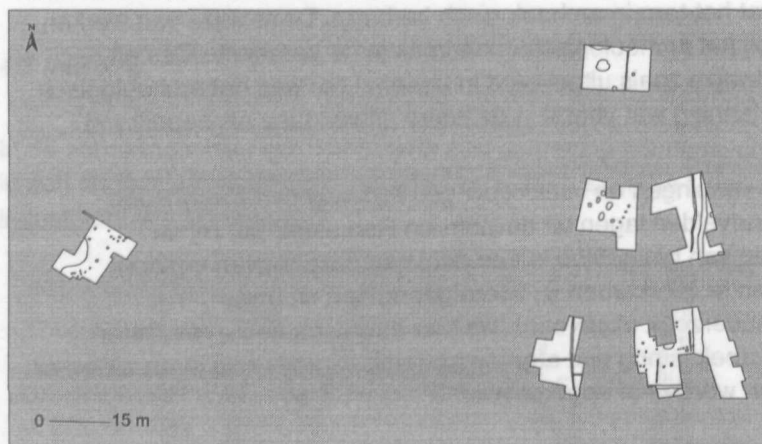
Van het gebied was op basis van veldverkenningen en waarnemingen bij bouwwerkzaamheden bekend dat ook hier nederzettingen en grafvelden lagen uit de ijzer- en Romeinse tijd. Bij de realisering van een woonwijk in het oosten van het gebied is een deel van deze sporen verloren gegaan. Om dit voor de resterende sporen te voorkomen is, voorafgaand aan nieuwe uitbreidingsplannen, een archeologisch onderzoek uitgevoerd. De hier gepresenteerde resultaten hebben een voorlopig karakter, het onderzoek is nog niet afgerond en ook de komende jaren zullen er nog delen van het gebied verkend moeten worden of opgegraven.

4.2 Vooronderzoek

Het eerste archeologische onderzoek in het gebied stamt uit de midden jaren '70. Bij opgravingen ten zuiden van de IJsselstraat werden de resten aangetroffen van bewoningssporen uit het Neolithicum tot aan de Romeinse tijd. Van een hier gesitueerd urnenveld konden 25 begravingen worden blootgelegd. De crematiegraven kende een sterke diversiteit aan grafvormen waarmee het grafveld te dateren valt in de (waarschijnlijk 1° helft van de) midden-ijzertijd. Uit de Romeinse tijd werd op dezelfde locatie een kleine nederzetting gevonden waarvan zes boerderijen en een aantal spiekers en waterputten zijn opgegraven. De boerderijen vertegenwoordigen meerdere fasen van een kleine omgreppelde plattelandsnederzetting.

Vanaf 1976 concentreerde het onderzoek zich op grootschalige uitbreidingen in Ussen, enkele kilometers naar het westen. Pas eind jaren '80 kwam het gebied Horzak weer in de belangstelling. Tijdens bouwwerkzaamheden werden door lokale archeologen van de toenmalige Heemkundekring Maasland op verschillende plaatsen waarnemingen gedaan. In een aantal verspreid gelegen bouwputten werden meerdere waterputten, een spieker en een (waarschijnlijk) deel van een boerderij waargenomen met daarin fragmenten Romeins import aardewerk en inheems aardewerk uit ijzertijd - vroeg-Romeinse tijd. Twee waterputten, gelegen in de meest noordelijke bouwput, waren beschoeid met ingeslagen paaltjes. Beide, dicht bijeen gelegen putten, konden met zekerheid worden gedateerd in de Romeinse tijd. Een ervan bevatte een bijzondere vondst in de vorm van een driedelige bronzen vaatwerk bestaande uit een pan met een diameter van 20 centimeter, een zeef en een uitlekpan.

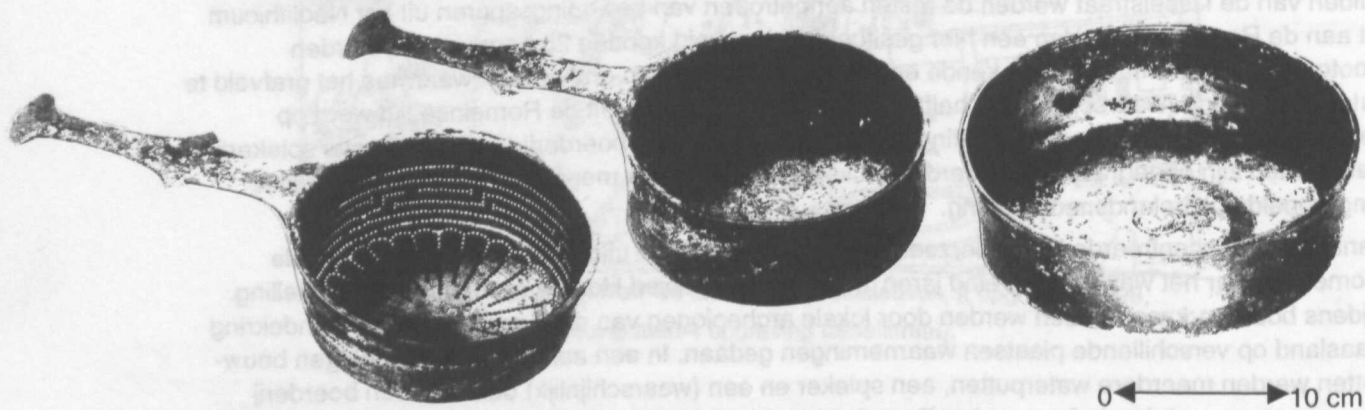
Figuur 6 Bouwputten Horzak

Het servies was waarschijnlijk geïmporteerd uit Frankrijk en is te dateren eind 2^e - 3^e eeuw n. Chr. Binnen de Romeinse rijksgrenzen zijn deze bronzen vaatwerken veelal bekend van depotvondsten waarin vaak grote hoeveelheden metalen voorwerpen van allerlei aard zijn gedeponereerd. Ook voor dit in een waterput gedeponereerde vaatwerk is de interpretatie van een depotvondst aannemelijk. Helaas was er tijdens het onderzoek niet de mogelijkheid de gehele waterput op

te graven en zijn er naast het vaatwerk enkel nog een aantal scherven aangetroffen.¹⁰

Ook in het noorden van het onderzoeksgebied, op het industrieterrein Elzenburg, werden in een bouwput vondsten en grondsporen uit ijzer- en Romeinse tijd aangetroffen.¹¹

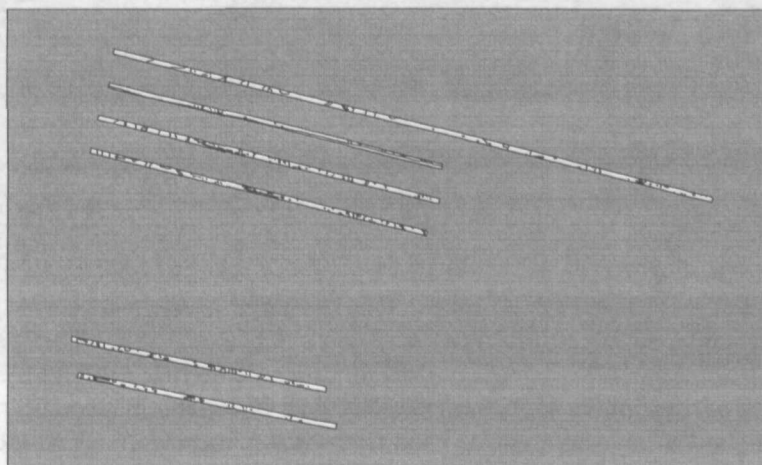

Figuur 7 Bronzen vaatwerk Horzak

¹⁰ Koster 1993, van Alphen 1989

¹¹ Waarnemingen P. Haane.

Als voorbereiding op het recente archeologisch onderzoek in het gebied is in het najaar van 1997 een aantal akkerpercelen onderworpen aan een verkennend onderzoek (zie figuur 8).¹² In een eerste fase zijn de percelen systematisch afgelopen waarbij scherven uit ijzer- en Romeinse tijd werden aangetroffen. Vervolgens is een aantal 1.5 m brede proefsleuven aangelegd om de aanwezigheid van sporen vast te stellen. De sleuven werden gekenmerkt door een hoge sporendichtheid. Uit één grote kuil konden de oppervlaktevondsten worden gedateerd in de Romeinse tijd. Van een aantal kleinere kuilen, waarschijnlijk paalsporen, was het vondstmateriaal te dateren in de ijzertijd - vroeg-Romeinse tijd. Naast een groot aantal kuilen en paalsporen werden ook een tweetal parallelle, noord - zuid georiënteerde greppels aangetroffen die zich over de verschillende sleuven continueerden.

Figuur 8 Proefsleuven Horzak 1997, de noordelijke sleuf heeft een lengte van 140 m.

4.3 Bewoningssporen uit de ijzertijd

Verspreid over het noordelijk deel van het opgravingsterrein zijn een groot aantal sporen uit de ijzertijd waargenomen. Het betreft een aantal kuilen en waterputten, verschillende greppels en een groot aantal paalsporen. De veelheid aan (paal)sporen doet sterk denken aan een nederzettingsterrein dat in de ijzertijd minimaal een bewoningsfase heeft gekend. Boerderijplattegronden zijn echter tot nu toe

¹² Jansen / Fokkens 1997.

niet aangetroffen. In de zwermen van paalsporen zijn wel minimaal vier spiekers herkend, kleine structuren waarvan opslag van voorraden de functionele interpretatie is.

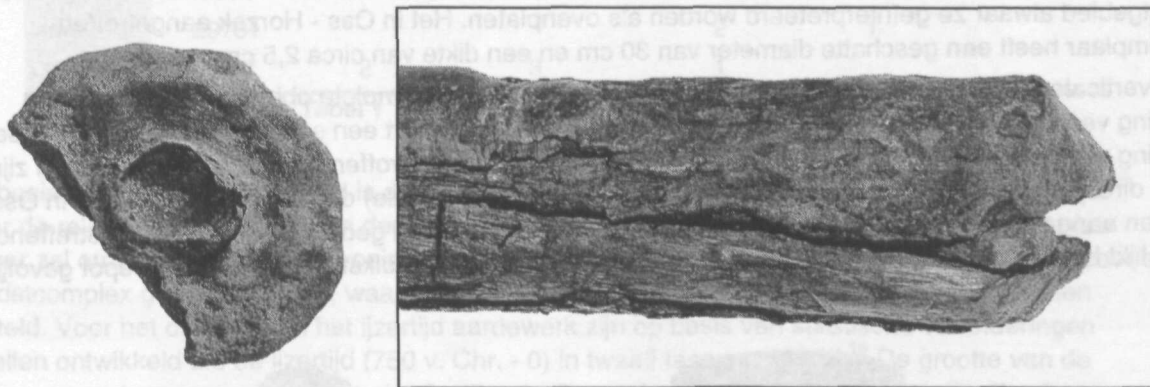

Figuur 9 Negen-palige spieker uit de ijzertijd.

Een opvallende structuur wordt gevormd door een aantal in de ijzertijd gedateerde greppels welke een vrijwel sporenvrij terrein lijken te omsluiten. De ruimtelijke spreiding van de ijzertijdsporen lijkt zich om dit afgebakende terrein heen te formeren. Het enige aangetroffene op het omgreppelde terrein is een complex van verschillende waterkuilen welke in eerste instantie zijn geïnterpreteerd als 'drenkkuilen'. Deze term wordt toegekend aan waterkuilen die door hun lange en ondiepe uitloop verondersteld worden te hebben gefunctioneerd als drinkvoorziening voor vee. Het complex vertegenwoordigt meerdere 'drenkkuilen' die opeenvolgend op dezelfde locatie zijn aangelegd. Op basis van het aangetroffen aardewerk worden de kuilen gedateerd in de eerste fase van de midden-ijzertijd, 450 - 350 v. Chr.¹ Een bijzonder aardewerken object, waarvoor geen parallellen bekend zijn, is een ronde

¹ Determinatie drs. P. van den Broeke.

schijf (diameter 10 cm) met aan één zijde een centrisc geplaatst 'eierdopje'. Mede door het ontbreken van een parallel is een functionele interpretatie moeilijk. Een opmerkelijke vondst was ook een houten wig welke gedurende een poging een paal te splijten in het hout was blijven steken.

Figuur 10 Aardewerken schijf en houten paal met wig uit 'drenkkuilen'.

Het lijkt aannemelijk het gehele complex, een sporenvrij, afgebakend terrein met 'drenkkuilen', te interpreteren als een soort veekraal. Analogieën voor veekralen gedateerd in dezelfde periode zijn schaars. In de directe omgeving zijn als 'veekralen' geïnterpreteerde structuren aangetroffen in Bladel en Beers bij Gassel. Opvallend aan de structuur uit Oss-Horzak is het onregelmatige verloop van de greppels, vooral aan de oostzijde. Hier lijkt zich ook een opening te bevinden. De exemplaren aangetroffen in Bladel en Beers worden gekenmerkt door rechte zijden en, in het geval van Bladel, een trechtervormig uiteinde.¹⁴ Onderzoek van het nog ontbrekende westdeel van de structuur zal in de toekomst misschien uitsluitsel kunnen geven over deze voorlopige interpretatie.

Ten noordoosten van dit complex werd een waterput aangetroffen met een grotendeels verstoorde en incomplete houten constructie. Opvallend aan de structuur is de grote hoeveelheid aangetroffen vondstmateriaal. Het is daarmee illustratief voor een regelmatig voorkomend fenomeen waarbij een kuil na zijn primaire functie te hebben verloren een secundaire functie krijgt als 'afvalplaats'. Dit secundaire gebruik als afvalplaats is af te leiden uit de hoeveelheid (ruim 35 kilogram) aardewerkfragmenten, waarvan het merendeel niet groter is dan enkele centimeters. Uit het scherfmateriaal konden minimaal twee complete potten worden gereconstrueerd. Een van deze potten was sterk vervormd, waarschijnlijk is deze al bij het bakproces gedeformeerd. Daarnaast werden drie

¹⁴ Bladel: Slofstra e.a. 1982, Beers: W.J.H. Verwers 1991.

vrijwel complete aardewerken potten, vier spinklossen, een deel van een houten deksel en fragmenten van een zogenaamde 'gatenplaat' gevonden. Voor de laatste vondst geldt dat dit het eerste exemplaar is gevonden in Oss. Identieke 'gatenplaten' zijn wel bekend uit de het Nederlandse kustgebied alwaar ze geïnterpreteerd worden als ovenplaten. Het in Oss - Horzak aangetroffen exemplaar heeft een geschatte diameter van 30 cm en een dikte van circa 2,5 cm.

De verticale verspreiding van het vondstmateriaal geeft aan dat complete objecten uit de onderste vulling van de kuil komen. Een daarboven gelegen laag van klei lijkt een scheiding te vormen met de vulling waarin het overgrote deel van het scherfmateriaal is aangetroffen. De genoemde objecten zijn niet direct als 'afval' te interpreteren, maar lijken een bewuste (rituele) depositie. Al eerder zijn in Oss kuilen aangetroffen waarin (complete) objecten bewust lijken te zijn gedeponerd. De hier betreffende kuil lijkt beide interpretaties te vertegenwoordigen. Een eerste gebruiksfase als (ritueel) depot gevolgd

Figuur 11 Aardewerk en fragment 'gatenplaat' uit waterput.

De achterste pot heeft een hoogte van 22 cm.

door een tweede fase als 'afvalplaats'. Duidelijk is in ieder geval het bijzondere karakter van de kuil.

Waterput	Aardewerk	Complete	Gereconstrueerde	Spinklossen	Fragmenten	Weefgewicht
HZ 10-28	in grammen	Potten	potten		'ovenplaat'	
laag 1	7304				1	1
laag 2	29731			2	1	
Laag 3	4883	2	3	1		

Tabel 1 Verticale vondstspreading waterput 10.28

Op basis van het scherfmateriaal is de waterput gedateerd aan het begin van de midden-ijzertijd.¹⁵ Door de relatief korte periode van depositie van het materiaal, een periode die waarschijnlijk niet langer zal omvatten dan één bewoningsfase van de aan de kuil gerelateerde boerderij, is het spoor als vondstcomplex goed te dateren, waarbij het primaire gebruik iets voor de datering moet worden gesteld. Voor het dateren van het ijzertijd aardewerk zijn op basis van stilistische veranderingen tabellen ontwikkeld die de ijzertijd (750 v. Chr. - 0) in twaalf fasen verdeeld.¹⁶ De grootte van de boven- en ondermarge van de datering is afhankelijk van het aantal scherven aangetroffen in een spoor. In het algemeen geldt de regel dat bij een grotere hoeveelheid scherfmateriaal de marge van de datering afneemt. Het merendeel van de (prehistorische) grondsporen bevat echter dusdanig weinig materiaal dat een datering niet verder komt dan ijzertijd. De beter dateerbare prehistorische grondsporen in de Horzak vallen allen in de vroege ijzertijd en eerste fase van de midden-ijzertijd.

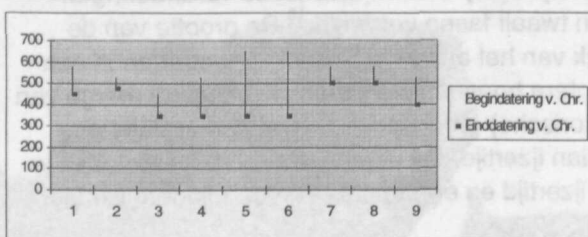
Figuur 12 Marne-achtig aardewerk met kamstreekversiering uit waterput, zie ook figuur 11. Diameter 20 cm.

¹⁵ Determinatie drs. P.W. van den Broeke.

¹⁶ Van den Broeke 1987.

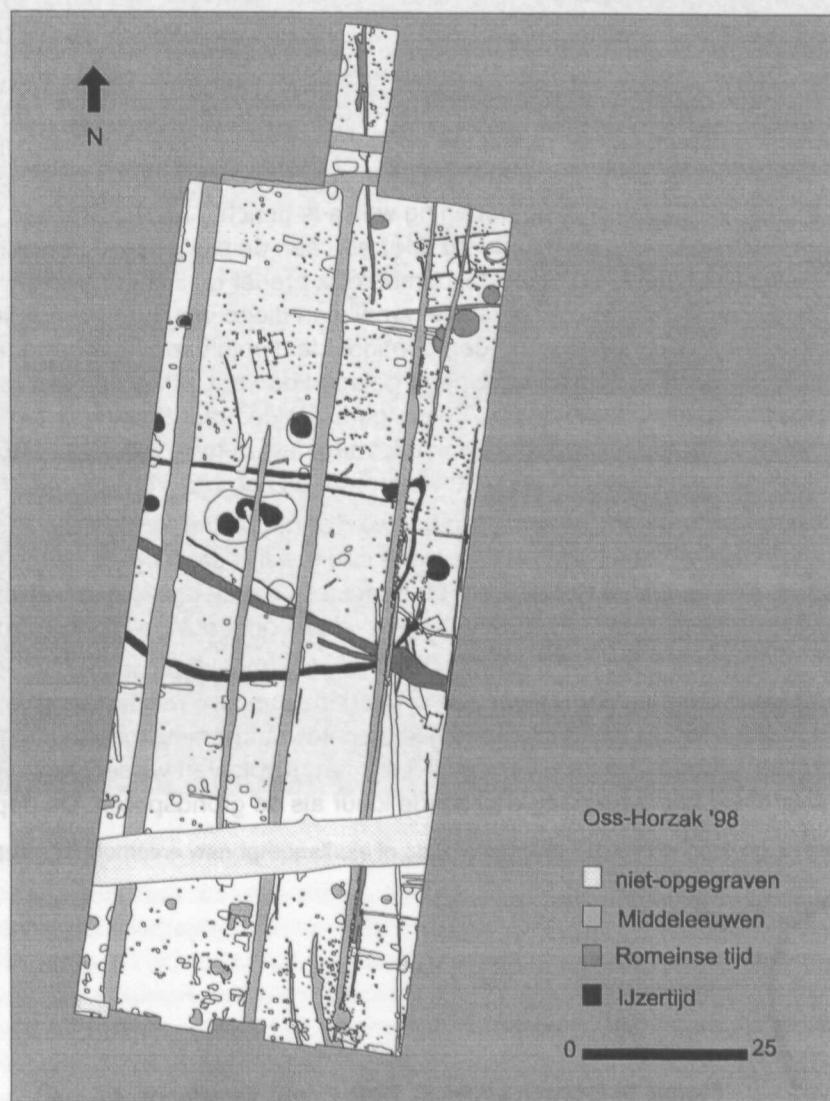
Nr.	Putnr.	Spoornr.	Periode	Fasering	Begindatering v. Chr.	Einddatering v. Chr.
1	7	38	54	Fase D/E	575	450
2	10	28	54	Fase E	525	475
3	8	146	52	Fase F/G	450	350
4	7	37	52	Fase E-F	525	350
5	9	153	54	C-F	650	350
6	9	91	54	C-F	650	350
7	13	399	51	D	575	500
8	13	400	51	D	575	500
9	12	48	54	(D)E(F)	525	400

50- IJzertijd, 51- vroege ijzertijd, 52- midden-ijzertijd, 53- late ijzertijd, 54- overgang vroege /midden-ijzertijd

Tabel 2 Datering kuilen uit de ijzertijd.

De prehistorische bewoning van het gebied lijkt dan ook te plaats in deze fasen van de ijzertijd (650 - 350 v. Chr.). Oversnijding tussen sporen uit de ijzertijd is slechts eenmaal geconstateerd. De noordelijke greppel van de veronderstelde veekraal oversnijdt een in de laatste fase van de vroege ijzertijd gedateerde kuil (13.399/400, zie tabel 2). De greppelstructuur wordt ook oversneden door een in de Romeinse tijd gedateerde greppel waarin een complete kapfibula (zie figuur 16) en een klein aantal Romeinse scherven zijn aangetroffen. De veekraal-structuur is daarmee te dateren in de jongste fase van de genoemde bewoningsperiode, ca. 500 - 350 v. Chr. Een groot deel van de ijzertijdsporen kan in deze fase worden geplaatst doordat de ruimtelijke verspreiding zich lijkt te formeren rond deze structuur.

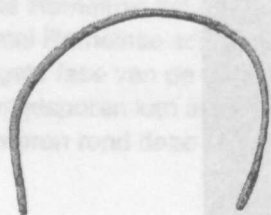
Figuur 13 Opravingsplattegrond Oss - Horzak 1998.

4.4 Een inheems – Romeinse nederzetting

In de noordoosthoek van het opgravingsterrein is een deel van een inheems - Romeinse nederzetting aangetroffen welke minstens één wandgreppelhuis omvat, een vijftal waterputten en een deel van een door greppels gevormde afscheiding. Het huis heeft een oost - west oriëntatie en wordt in ieder geval in het zuiden en het westen door greppels omheind. Deze liggen exact parallel aan de wandgreppels van het huis en vormen in het zuidwesten een opening welke is gericht naar het westen. Langs de westelijke greppel wordt de opening geaccentueerd door een aan de binnenzijde geplaatste rij palen. In het noordelijkste opgegraven deel is de greppel opmerkelijk breder en lijkt er sprake van twee evenwijdig lopende greppels. Opvallend is het relatief smalle en diepe voorkomen van de greppel. De gemiddelde breedte bedraagt 30 cm tegenover een gemiddelde diepte van 25 cm. Uitgaande van een prehistorisch oppervlak wat ca. 40 - 50 cm hoger heeft gelegen dan het niveau waar de sporen worden aangetroffen wordt deze verhouding 50 - 60 cm gemiddelde breedte tegenover 65 - 75 cm gemiddelde diepte. Het in de greppel aangetroffen vondstmateriaal betreft ondermeer Romeins aardewerk, waaronder fragmenten van (Dressel 20-) amforen, en een bronzen armband(je).

De plattegrond heeft een minimale lengte van 12 meter waarbij het oostelijke deel zich deels nog onder het aangrenzende maïsveld bevindt. De algemene opbouw lijkt sterk op de Romeinse boerderijen zoals aangetroffen in IJsselstraat, dat 750 m oostelijker gelegen is. Het betreft zogenaamde wandgreppelboerderijen met een deels twee- deels driebeukige interne structuur.

Van de aangetroffen plattegrond heeft het westelijke deel een tweebeukige constructie. Hier kon, ondanks slechte waarnemingsomstandigheden, een rij middenstaanders worden waargenomen die parallel tussen beide wandgreppels was gesitueerd. De slechte waarnemingsomstandigheden werden veroorzaakt door een uitgeloopte depressie, waarschijnlijk het gevolg van wisselingen van het grondwaterpeil. De depressie had nagenoeg een zelfde kleur als de grondsporen. De depressie moet

Figuur 14 Bronzen armband. Dikte 2 mm, diameter ca. 4,5 cm.

Figuur 15 Romeins wandgreppelhuis in opgravingsvlak, kijkend in oostelijke richting

na het verlaten van het huis zijn ontstaan omdat een aantal paalsporen pas zichtbaar werd na het verwijderen van de depressie. Verder werd de ingang van het huis verstoord door een boomval. De boom moet zijn omgevallen voordat op dezelfde plek een boerderij werd neergezet.

Het oostelijke deel had een driebeukige constructie gevormd door een dubbele rij middenstaanders waarvan enkele tijdens gebruik van de boerderij zijn vernieuwd. Ook buiten de wandgreppels werd een groot aantal paalsporen aangetroffen. Deze buitenstaanders zullen samen met de middenstaanders het dak hebben gedragen. Daartussen hebben, ingegraven in greppels, de wanden gestaan. Karakteristiek voor boerderijen uit deze periode is een oost - west oriëntatie en een functionele indeling in een tweebeukig woondeel in het westen en een driebeukig staldeel in het oosten. Voor de hier aangetroffen plattegrond zijn daar geen directe aanwijzingen voor aangetroffen, maar op basis van de sterke overeenkomsten kan dat worden aangenomen. Ter verificatie van deze aanname zijn, in een regelmatig verspreid patroon, over de gehele plattegrond een 70 fosfaatmonsters genomen. Een verhoogd fosfaatgehalte is een aanwijzing voor menselijke en / of dierlijke aanwezigheid. Een als staldeel gebruikt deel van het huis zal door de vele aanwezige mest duidelijke verhogingen in het fosfaatgehalte geven.

De in zijn algemeenheid standaard boerderijplattegrond vertoont een opvallende afwijking in de interne structuur. Tussen stal- en woondeel ligt een smalle (nog geen 1.5 meter brede en 5 meter lange) 'binnenkamer' welke geheel door wandgreppels wordt gevormd. Deze ruimte is in het zuiden toegankelijk van buiten uit, in het noorden, vanuit het oostelijke deel van het huis, van binnenuit. Voor een functionele interpretatie van de gecreëerde ruimte lijkt een onderdeel van het woondeel, door de interne doorgang tussen beide ruimten, de meest logische.

Ten zuiden van de boerderijplattegrond, net buiten de zuidelijke greppel, werden drie kuilen aangetroffen. Twee elkaar in het vlak oversnijdende kuilen bleken drie fasen van een waterput te vertegenwoordigen. In een eerste gebruiksfase was op deze locatie een waterput met een vlechtwerkconstructie aangelegd. Na waarschijnlijk in onbruik geraakt te zijn werd in een tweede fase direct daarnaast een vierkante houten waterput geplaatst. Beide constructies waren grotendeels verstoord, van de vierkante constructie zijn slechts de hoekpalen nog aangetroffen. De waterput uit de derde fase was nog geheel aanwezig. Het betrof een gekliefde, uitgeholde boomstam van ruim 1.5 m hoog die op dezelfde plaats was ingegraven als de vierkante constructie. De vondsthoeveelheid uit de drie waterputten was beperkt maar alle aangetroffen scherven betroffen Romeins aardewerk, o.a. fragmenten van terra sigilata, een amfoorfragment en dunwandige kruiken. Direct ten noordoosten van dit complex waterputten lag een vierde waterput, eveneens met een verstoorde vlechtwerkconstructie. Bijzondere vondsten, naast fragmenten Romeins aardewerk, betroffen een aantal fragmenten van Romeinse dakpannen, een glazen La Tène kraal en een ornament, afkomstig van een terra sigilata wrijfschaal, in de vorm van een leeuwenkop.

Figuur 16 Dragendorff 45 aardewerk, leeuwenkop ornament.

Dit type aardewerk, een Dragendorff 45, wordt gedateerd vanaf het laatste kwart van de 2e eeuw na Christus. Ten noordwesten van de boerderijplattegrond, net binnen de omgreppeling werd een vijfde waterput aangetroffen. Opvallend aan deze vlechtwerkwaterput was een band van klei rond het vlechtwerk om deze waterdicht te maken.

Van de westelijke afscheidingsgreppel lijkt in de nabijgelegen proefsleuven de 'tegenhanger' te zijn aangetroffen. Het betreft een, grotendeels dubbele, greppel parallel lopend aan de westelijke afscheiding. Beide greppels lopen, met een onderlinge afstand van bijna 100 m, door in noordelijke richting. Het aangetroffen huis is dus vermoedelijk geen solitair liggende boerderij maar een onderdeel van een (kleine) nederzetting omgeven door greppels, zoals de nederzettingen Zomerhof in Ussen en de nederzetting Schalkskamp. Het is nog niet mogelijk na te gaan of de oostelijke greppel ook daadwerkelijk een nederzetting begrenst of dat de greppel erven binnen de nederzetting afscheidt. De nederzetting Westerveld in Ussen had naast een omgreppeling ook een interne verdeling door middel van greppels.¹⁷

De greppels die zijn aangetroffen tijdens de opgraving lijken in ieder geval een nederzettingsterrein uit de Romeinse tijd af te sluiten. Naast het in ruime mate aangetroffen Romeinse (import-)aardewerk is in de gehele zone het inheemse, handgevormde aardewerk zeer sporadisch aanwezig. Het niet-Romeinse aardewerk in de greppels van de huisplattegrond is waarschijnlijk toe te schrijven aan eerdere bewoningsfasen uit de ijzertijd. Het betreft kleine, sterk verweerde fragmenten die lange tijd aan het oppervlak hebben gelegen en waarschijnlijk door opspit in de greppels terecht zijn gekomen. Dit geeft een voorlopige datering van de nederzetting in de midden - Romeinse tijd, eind 2e eeuw n. Chr. Een periode waarin het handgevormde inheemse aardewerk al grotendeels is vervangen door het gedraaide Romeinse aardewerk. Opmerkelijk in de verspreiding van het vondstmateriaal is ook dat buiten de directe omgeving van de nederzetting Romeins aardewerk vrijwel ontbreekt. Dit lijkt een aanwijzing dat de nederzettingbegrenzing in de vorm van een greppel niet alleen fysiek van karakter is maar ook symbolisch.

¹⁷ Van der Sanden 1987.

Figuur 17 Kapfibula uit greppel uit de Romeinse tijd. Lengte 5 cm.

Opvallend is wel de vondst van een complete kapfibula in een greppel op ongeveer 50 meter ten zuiden van de nederzetting.¹⁸ Deze fibulae danken hun naam aan de brede, schotelvormige kop. Het in Horzak gevonden exemplaar, te dateren in de vroeg-Romeinse tijd, is van de zogenaamde 'Nijmeegse variant'.¹⁹

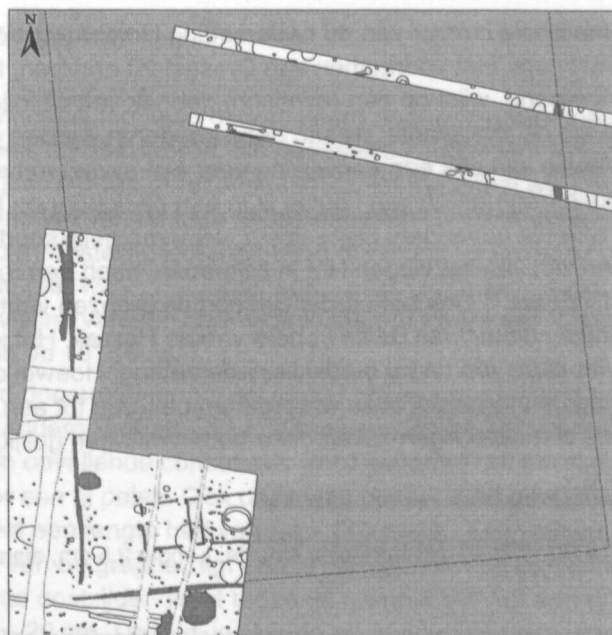
4.5 Een breder perspectief

Uit de tot nu toe bekende gegevens valt op te maken dat het (onderzoeks)gebied Horzak opnieuw een uitgestrekt prehistorisch landschap omvat met sporen uit de ijzer- en de Romeinse tijd. Bewonings- c.q. gebruiksfasen voor in ieder geval de vroege- en midden-ijzertijd lijken aanwezig in de vorm van nederzettingen, grafveld en agrarische activiteiten in de vorm van drenkkuilen, greppels, spiekers en een veekraal. Het sluit aan op het al bekende beeld voor deze periode: een diffuse bewoning met ruim verspreide 'losse' boerenhoeven gelieerd aan kleine in de directe nabijheid gelegen grafvelden. Voor de onderscheiden micro-regio lijkt een bewoningsdiscontinuïteit na de midden-ijzertijd te gelden. Voor bewoning in de late ijzertijd zijn, net als in de IJsselstraat, (nog) geen aanwijzingen aangetroffen. Voor het gebied tussen de opgravingen aan de Horzak en de IJsselstraat zijn weinig gegevens voorhanden. In een bouwput ongeveer 100 m ten oosten van de opgraving is een ondiepe kuil aangetroffen met ijzertijd materiaal.²⁰ Doordat in het resterende deel van de 8 bij 20 m metende put sporen ontbreken lijkt het aannemelijk te concluderen dat het nederzettingsterrein op de Horzak zich hier niet voortzet.

¹⁸ Conservering en determinatie A. Koster, archeologisch onderzoek en conservering R.O.B.

¹⁹ Van der Roest 1988.

²⁰ Waarneming G. Smits.

Figuur 18 Inheemse Romeinse nederzetting.

De aangetroffen nederzetting uit de Romeinse tijd past in het regionale beeld van een aantal, op regelmatige afstand (500 - 700 m), van elkaar gelegen nederzettingen uit de 1^e en 2de eeuw n. Chr.²¹ Het voorkomen van fibulae, terra sigillata, amforen, dakpannen, Romeins (import-)aardewerk, het vrijwel ontbreken van inheems aardewerk en de omgreppeling geven de nederzetting het karakter van een *'enclosed settlement'* waar ook de nederzettingen aangetroffen in Ussen-Westerveld, Oss-Schalkskamp, Ussen-Zomerhof en Oss-IJsselstraat toe behoren. Deze *'enclosed settlements'* vormen in het door Slofstra ontwikkelde nederzettingssysteem voor landelijke inheemse nederzettingen in de Romeinse tijd de midden-categorie.²² Lager in de hiërarchie stonden de *'small rural settlements'*, een trap hoger stonden de *'villae'*. Aan de eerste genoemde categorie zijn in Oss twee nederzettingen toe te wijzen: Ussen-Vijver en Oss-Zaltbommelseweg, al moet opgemerkt worden dat beide in beperkte mate zijn opgegraven. *'Villae'* zijn in deze regio nog niet aangetroffen. De opgravingen in Horzak hebben echter (opnieuw) duidelijk gemaakt dat de categorie van *'enclosed settlements'* een grote

²¹ Van der Sanden 1987.

²² Slofstra 1991.

verscheidenheid kent.²³ De materiële cultuur van de nederzetting Horzak wijst op een zekere mate van Romanisering van de bewoners. Het voorkomen van Dressel-20 amforen, tot nu toe alleen met zekerheid in Westerveld aangetoond, wijst op een (exotisch) gebruik van olijfolie en wijnen.²⁴ De amforen zijn in de Romeinse tijd de 'containers' waarin deze goederen werden getransporteerd. De verschillende aangetroffen fibulae zijn ook een aanwijzing voor een sterke romanisering. Naast de al beschreven kapfibula en enkele fragmenten van fibulae is in een paalspoor op het nederzettingsterrein een schijffibula gevonden. Deze fibula, waarvan gelijksoortige (maar niet identieke) exemplaren bekend zijn van het Kopse Hof in Nijmegen, heeft een rond vlak waarin stippen zwarte turquoise emaille zijn ingezet.²⁵ Ook het eerder genoemde bronzen vaatwerk (zie paragraaf 4.2.) wijst op een 'rijke materiële cultuur' van de bewoners van de Horzak. Het is echter de vraag of deze waterputten ook deel uitmaken van de nu ontdekte nederzetting. Hoewel de afstand niet groot is (300 m) geeft de omgreppeling de indruk dat deze waterputten behoren tot een afzonderlijk nederzettingsterrein. Op basis van dateringen zullen deze nederzettingen gelijktijdig zijn bewoond of elkaar direct hebben opgevolgd.

Figuur 19 Schijffibula met turquoise emaille. Lengte 2,5 cm, diameter 1,5 cm.

De verscheidenheid binnen de groep '*enclosed settlements*' maakt het aannemelijk deze (hiërarchisch) te ordenen in subcategorieën. Het geeft aan dat de verschillende nederzettingen een complexer nederzettingen-systeem omvatten dan tot nu toe werd verondersteld. Er is echter nog weinig bekend over de relatie met de *villae* alsmede over de onderlinge relaties tussen de kleine rurale nederzettingen. Om de geldende (gezags)verhoudingen op het platteland in de Romeinse tijd te doorgronden is meer onderzoek nodig, bij voorkeur in een micro-regio als de Maaskant ten noorden van Oss. Juist intensief en grootschalig onderzoek in een in omvang beperkte regio kan antwoorden geven op deze problematiek.

²³ Wesseling 1993.

²⁴ Bakels e.a. 1996.

²⁵ Conservering en determinatie A. Koster, archeologisch onderzoek en conservering R.O.B.

4.6 Middeleeuwse bewoningssporen

Het zuiden van het opgravingsgebied werd gedomineerd door een grote hoeveelheid grondsporen, voornamelijk kuilen, greppels en paalsporen, die gedateerd konden worden in de Middeleeuwen. Structuren konden echter niet worden gereconstrueerd. Het materiaal wijst op een datering van de sporen in verschillende perioden van de Late Middeleeuwen. Dit komt overeen met waarnemingen gedaan in bouwputten 300 m westelijk. Ook hier werd materiaal uit dezelfde perioden aangetroffen waaronder kogelpotten, Elmpter waar, Pingsdorf aardewerk (11^e - 13^e eeuw), blauwgrijs aardewerk en (proto-)steengoed. Uit de vulling van een boomstamwaterput kwam een vrijwel compleet steengoedkan te dateren in de 15^e eeuw.²⁶

Het opgravingsterrein werd doorsneden door een aantal brede, noord - zuid georiënteerde greppels welke op basis van onder andere Paffrath- en Andenne aardewerk te dateren zijn in vroege fase van de late Middeleeuwen. Een opvallende constructie werd gevormd door een greppel welke aan beide zijden vergezeld werd door een rij palen. Ook deze was noord - zuid georiënteerd en doorsneed de gehele opgravingsput welke een lengte had van ruim 110 meter. Ten westen van de greppel, op een aantal decimeters afstand van de greppel, ligt een rij paalsporen met een constante onderlinge afstand van 2 meter. Aan de oostzijde, direct tegen de greppel aan ligt een rij paalsporen met een onderlinge afstand van 10 - 20 cm. Deze rij is slechts op een aantal plaatsen waargenomen maar ligt waarschijnlijk langs de gehele greppel onder de oostelijke uitloop van de greppel. De ondiep gefundeerde palen hebben vermoedelijk in de uitloop van de greppel gestaan en waren niet ingegraven. Dit in tegenstelling tot de westelijke rij palen, welke wel duidelijk waren ingegraven.

De datering en functietoewijzing van de constructie zijn discutabel. Het lijkt dat de greppel en de bijbehorende paalsporen in de late(re) Middeleeuwen (14^e - 15^e eeuw) geplaatst kunnen worden. In de greppel zijn weliswaar prehistorische en Romeinse scherven aangetroffen maar ook geglazuurd Middeleeuws aardewerk. Het aardewerk uit prehistorische- en Romeinse tijd moet waarschijnlijk worden toegeschreven aan doorsnijding door de greppel van sporen uit deze perioden. Een van de mogelijke functionele interpretaties van de constructie is die van een landweer, een in de Middeleeuwen voorkomende verdedigingslinie, bestaande uit een wal met gracht, ter bescherming van het achterliggende landschap. De interpretatie van verdediging lijkt een aannemelijke aanname, of het ook een historisch vastgelegde landweer betreft zal archiefonderzoek moeten uitwijzen.

²⁶ Van Alphen e.a 1987, 1989.

5 Een regionale studie²⁷

5.1 Inleiding

Zoals eerder vermeldt herbergt het gebied rondom Oss een dynamisch en divers landschap met voor de prehistorische mens aantrekkelijke woongronden. De mogelijkheid tot exploitatie van de verschillende landschappelijke eenheden maakte dit gebied bij uitstek een goede vestigingsplaats. Het al 25 jaar durende archeologisch onderzoek in de regio en de grote aantallen vindplaatsen en vondsten bekend door lokale archeologen geven aan dat het gebied als zeer vondstrijk mag worden beschouwd. De continue agrarische- en herinrichtingsactiviteiten en de voortschrijdende woningbouw gaven de wens een gedetailleerde verspreidingskaart samen te stellen voor de archeologische vindplaatsen, want naast al veel opgegraven is er ook al (even)veel verloren gegaan. Deze verspreidingskaart kan een basis vormen voor een (eerste) archeologische waardering van terreinen en kan zelfs een voorspellende waarde hebben. Het is een bruikbaar instrument bij de archeologische begeleiding van toekomstige bouwactiviteiten. Dit *'predictive modelling'* onderzoek wordt steeds belangrijker. Met name door de R.O.B. worden voor heel Nederland zogenaamde IKAW-kaarten geproduceerd die worden ingezet als beleidsinstrument voor beheer en behoud van het archeologisch erfgoed.²⁸

5.2 Regionaal onderzoek Maaskant

In 1997 is een start gemaakt om een wijdere regio rondom Oss archeologisch in kaart te brengen.²⁹ Dit onderzoek is in 1998 voortgezet door twee studenten van de Universiteit Leiden. Er is door hen een inventarisatie gemaakt van een gebied lopend van het noorden van Oss tot aan de Maas waarbij gebruik is gemaakt van de volgende informatie bronnen:³⁰

²⁷ Samenvatting rapport Ball, E / D. Schiltmans, 1998. *De Maaskantregio in kaart, een archeologische inventarisatie van Oss tot aan de Maas*, intern rapport UL.

²⁸ IKAW – Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden.

²⁹ Jansen / Fokkens 1997.

³⁰ Kaartblad 45En en een deel van kaartblad 39Gz, tussen de X-coördinaten 160.000 en 170.000 en de Y-coördinaten 418.500 en 427.000.

- collecties en informatie van lokale archeologen;
- museum collecties en archieven;³¹
- eerder uitgevoerde kleinschaligere inventarisaties;
- jaarverslagen, periodieken en kronieken van regionale aard;
- gegevens van een survey uitgevoerd in 1997;
- Archis, een geautomatiseerd nationaal archeologisch informatie- en datasysteem.

Het resultaat is een kaart met een groot aantal 'stippen', de representaties van de locaties waar archeologische vondsten zijn gedaan (zie bijlage II). De grote kwantiteit is een bevestiging van de archeologische rijkdom van het gebied. Een eerste bestudering van het verspreidingsbeeld van vindplaatsen geeft de volgende opmerkelijkheden. In en ten westen van Oss geldt een hoge vondstdichtheid als gevolg van een hoge bouwactiviteit in dit gebied. Ook direct ten noorden van dit gebied is een cluster van vindplaatsen te herkennen. Dit is het gevolg van langdurige ploegactiviteiten en een intensieve zoekdichtheid door lokale archeologen. Een groot aantal vondstmeldingen, onafhankelijk van de verschillende perioden, komen uit het oeverwallengebied. Er lijkt een sterke voorkeur voor vestiging op zandkoppen langs bestaande of dichtgeslibde Maasarmen en kreken, zowel in prehistorische - als historische tijden. Op veel van deze plaatsen lijkt de bewoning regelmatig terug te keren.

De algemene verspreidingskaart is echter beperkt interpreteerbaar. De 'stippen' geven geen informatie over de datering, de wijze van informatievergaring, de aard van de vindplaats etc. Bovendien representeren ze vondsten gedateerd van het Mesolithicum tot aan de post - Middeleeuwen, een periode van vele millennia. Voor het verkrijgen van verspreidingsbeelden per periode is de algemene 'stippenkaart' ontleedt in periodekaarten. De onderscheiden perioden zijn zo klein mogelijk gedefinieerd om een bruikbaar verspreidingsbeeld te krijgen. Voor de verschillende perioden kan zo bijvoorbeeld een beeld worden verkregen voor de locatie van vindplaatsen in een landschap en het daarmee samenhangende landgebruik en perceptie (in verschillende dimensies) van het landschap.

³⁰ Zie ook P. van Nistelrooij, *Reconstructie Vanoverghevoer Oss, steunweg Reconstructie Vanoverghevoer Oss 17*.

³¹ Noordbrabants Museum 's Hertogenbosch, Jan Cunen Museum Oss, Rijksmuseum van Oudheden Leiden.

5.3 Gebruik van de kaart

Naast de wetenschappelijke toepassingen van de verspreidingskaarten kan bij toekomstige bedreiging van het bodemarchief de bestudering van dergelijke kaarten een eerste stap zijn in een archeologisch onderzoek. De interpretatie en het gebruik van dergelijke kaarten moet echter zorgvuldig worden toegepast. Bij het 'lezen' van de kaarten is het noodzakelijk de kaartbeeldvormende processen in het achterhoofd te houden. Natuurlijke-, antropogene- en onderzoeksfactoren beïnvloeden het verspreidingsbeeld.

Rekening houdend met deze factoren kan een 'bedreigd' gebied een archeologische waarde worden toegeschreven. De gebieden gelegen in de oeverwallenzone blijken gedurende een lange periode in trek. Aan deze gebieden valt een hoge archeologische waarde toe te kennen. Het toekennen van een lage archeologische waarde aan, op het eerste gezicht, 'lege' gebieden is niet direct terecht. Hier kunnen genoemde kaartbeeldvormende processen het verspreidingsbeeld vertroebelen. Voor de overslaggronden geldt bijvoorbeeld dat de vindplaatsen door een dik pakket van klei zijn overdekt. Schijnbaar lege gebieden kunnen echter in de vorm van veldloop-, boor- en proefsleuvenonderzoek op een snelle wijze worden getoetst op archeologische waarde. Een dergelijk onderzoek is uitgevoerd in Berghem – Zuid en de Osse Heide, ten zuiden van Oss.

Een laatste opmerking betreft de vindplaatsen in intensief beakkerde gebieden. Tot nu toe werd veelal gedacht dat vindplaatsen in akkergebieden redelijk goed beschermd zijn. Gebleken is echter dat o.a. de verbouw van maïs leidt tot een langzame vernietiging van een vindplaats. De steeds grootschaligere en dieper reikende ploegmachines zijn daar debet aan. Deze terreinen verliezen in hoog tempo hun archeologische waarde. Bouwactiviteiten zijn niet de enige bedreigende activiteiten voor het archeologisch bodemarchief.

¹¹ Samenstelling rapport Soil. F / D. Schilbers, 1998. De Noordrijnse In kaart, een archeologische inventarisatie van Oss en een de Maas. Intern rapport UL.

¹² KTOV – Inductieve Kaart van Archeologische Waarden.

¹³ Jansen / Poelsma 1997.

¹⁴ KTOV – Inductieve Kaart van Archeologische Waarden. De Noordrijnse In kaart, een archeologische inventarisatie van Oss en een de Maas. Intern rapport UL.

6 Vorstengrafdonk³²

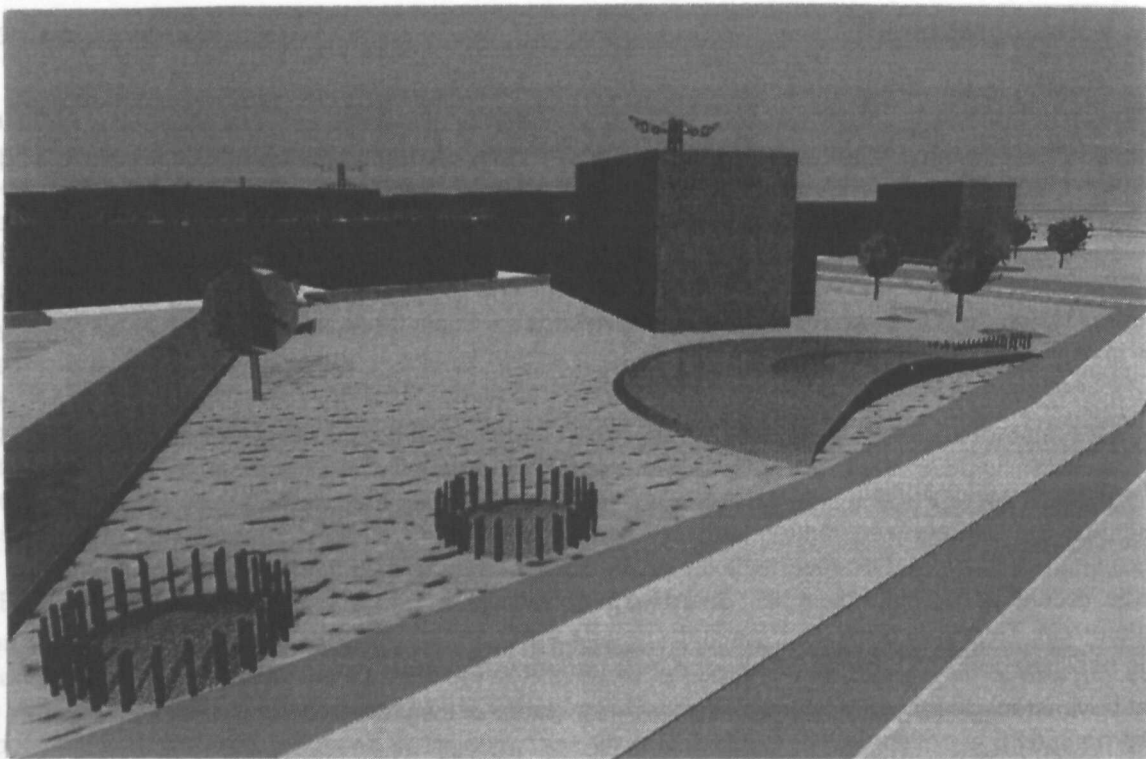
In 1997 was het voormalige woonwagenkamp 'Vorstengrafdonk' de locatie van een uitgebreid archeologisch onderzoek met het beroemde 'Vorstengraf van Oss' (opnieuw) als object.³³ In navolging van het onderzoek is begin 1998 op initiatief van lokaal archeoloog P. van Nistelrooij de 'Stichting Vorstengrafheuvel Oss' (SVO) opgericht. In de stichting wordt deelgenomen door een aantal lokale archeologen, archeologen van de Faculteit der Archeologie van de Universiteit Leiden, de stichting Oss 600 jaar stad, de stichting A.G. van Hamel voor Keltische Studies, vertegenwoordigers van de gemeente Oss en de R.O.B. en een aantal belangstellenden. Zoals de naam al aangeeft is het doel van de stichting een monumentale reconstructie op te richten van de in de vroege ijzertijd (7^e eeuw voor Chr.) gedateerde vorstengrafheuvel. Het unieke karakter van het grafmonument (de grootste grafheuvel van Nederland) en de bijzondere grafinventaris (het gevonden ijzeren zwaard markeert in Nederlandse contreien het begin van de ijzertijd) zijn voor de stichting redenen om te streven naar een tweede leven van dit grafrelict.

De vorig jaar (her)opgegraven vorstengrafheuvel is gelokaliseerd in de zuidelijke rand van het te realiseren industrieterrein. Een reconstructie zou dan ook prima geplaatst kunnen worden in de hier geplande 'groene zone'. Het object past daarmee in het beoogde 'groene karakter' van het industrieterrein. Tevens is de heuvel, geplaatst aan de rand van het industrieterrein en als blikvanger naar de nabijgelegen A50, een aanduiding voor de gehanteerde naamgeving van het industriegebied.

Om het bovenstaande plan te bewerkstelligen zijn een aantal activiteiten ondernomen die uiteindelijk resulteerde in de presentatie van een eindplan op 17 september 1998 aan leden van B & W. Deze overhandiging haalde zelfs de landelijke kranten. Het gepresenteerde plan behelst de oprichting van de noordelijke helft van de vorstengrafheuvel. Deze kan exact op de oorspronkelijke locatie worden aangelegd, het overige deel is verdwenen onder de aangrenzende weg. Rond de grafheuvel wordt nog een viertal kleinere graven (welke ook daadwerkelijk zijn opgegraven) gereconstrueerd waarna het geheel als een parkje kan worden ingericht.

³² Zie ook P. van Nistelrooij, *Reconstructie Vorstengrafheuvel Oss*, Stichting Reconstructie Vorstengrafheuvel Oss, 17 september 1998.

³³ Fokkens / Jansen 1997.

Figuur 20 Beoogde reconstructie 'vorstengraf van Oss'.

²⁶ Zie ook P. van Hattoo, *Reconstructie Vorstengraf van Oss*, 88-linge Faculteits Verslagboek O&T, 17 oktober 1986.

²⁷ *Volgens* (juni 1987).

7 Nawoord

In 1999 zal voor het 25^e jaar archeologisch onderzoek worden uitgevoerd in de gemeente Oss. Mede door het structurele en grootschalige karakter levert het onderzoek een belangrijke wetenschappelijke bijdrage in de 'discussie' over prehistorische samenlevingen m.n. in de metaaltijden en Romeinse tijd. De lengte van het als bijlage bijgevoegde repertorium van archeologisch onderzoek in Oss is indicatief voor bovengestelde (bijlage I). Het jaar in jaar uit opgraven in Oss is, behalve door financiële bijdragen van de provincie Noord-Brabant en de Universiteit Leiden, mogelijk door een jaarlijkse gemeentelijke subsidieverstrekking. Dit geeft aan dat de gemeente het belang inziet van het onderzoek en dat ze belangstelling heeft voor haar verleden. Ze krijgt daar ook iets voor terug. Via het archeologisch onderzoek komt de gemeente regelmatig in het nieuws. Gedurende de opgravingen besteden lokale en regionale kranten, radio en televisie geregeld aandacht aan het onderzoek. Een enkele maal haalt het onderzoek ook de landelijke dagbladen.

Gedurende de opgravingscampagnes wordt getracht ook de Osse gemeenschap te betrekken bij het archeologisch onderzoek. Archeologie gebeurt niet uitsluitend voor het beantwoorden van wetenschappelijke vraagstellingen. Het geeft ook een stukje streekgeschiedenis die aan de bewoners van de desbetreffende streek getoond moet worden. Dit gebeurt door middel van open dagen, rondleidingen, het geven van lezingen en het bezoeken van scholen. Een van de dingen die daar uit naar voren komt is dat veel mensen belangstelling hebben voor het verleden en dan m.n. voor de geschiedenis van hun eigen streek. Ook de opgraving in 1998 in Oss – Horzak heeft (weer) veel belangstelling getrokken. Verscheidene malen werd door regionale en lokale kranten en radio – televisie aandacht besteed aan het onderzoek. De wekelijkse open dagen werden door grote groepen nieuwsgierigen bezocht. Rondleidingen werden gegeven aan verschillende schoolklassen uit Oss. Daarnaast was deze zomer de Archeologische Werkgroep Oss gastheer voor de Brabantse Contactdag voor Amateurarcheologen. Op deze dag werden lezingen gehouden door wethouder G. Uhlein, provinciaal archeoloog M. Meffert en R.O.B - rijksarcheoloog District-Zuid E. Vreenegoor. Het onderzoek stond centraal met lezingen door H. Fokkens en E. Ball / D. Schiltmans van de Universiteit Leiden en een rondleiding over de opgravingsterreinen in Horzak en Vorstengrafdonk.

Tot slot een dankwoord naar een aantal mensen. Als eerste naar de groep fanatieke lokale archeologen die Oss rijk is: G. van Alphen, P. Haane, H. Pennings, L. Pinkse, P. van Nistelrooij en last but not least G. Smits. Opnieuw bedankt voor alle hulp, in welke vorm dan ook. Daarnaast dank naar alle studenten (zo rond de 70 in aantal) die één of meerdere weken veldwerk hebben gedaan in Oss. Een laatste dank gaat uit naar de heer van Elzen, die gedurende de zomer een deel van zijn grasland moest missen.

Figuur 21

De opgravingen in de Horzak, zomer 1998.

8 Literatuur

Alphen, G.H.J. van, R.R. Datema, 1987. Bewoningssporen aan de Horzak te Oss, *Jaarverslag 1987 AWN-afdeling Nijmegen e.o.*, 29-30.

Alphen, G.H.J. van, H.J. Hiep, 1989. Bewoningssporen aan de Horzak te Oss II, *Jaarverslag 1989 AWN-afdeling Nijmegen e.o.*, 25-28.

Bakels, C.C., I. van Amen, D. Wesselingh, 1996. Acquiring a taste: the menu of Iron Age and Roman period farmers in Oss – Ussen, the Netherlands, *Analecta Praehistorica Leidensia* 29, Leiden.

Broeke, P.W. van den, 1987. De dateringsmiddelen voor de ijzertijd van Zuid-Nederland. In: Sanden, W.A.B. van der, P.W. van den Broeke, *Getekend zand. Tien jaar archeologisch onderzoek in Oss-Ussen, Waalre*.

Fokkens, H., 1991. Oss-Ussen, wijk Schalkskamp. *Archeologische Kroniek van Noord-Brabant, Brabants Heem* 43, 122-133.

Fokkens, H., R. Jansen, 1997. Het vorstengraf van Oss (Nl.) na 64 jaar opnieuw onderzocht, *Lunula VI*, 49-53, Tongeren.

Jansen, R., H. Fokkens, 1997. Archeologisch onderzoek in de gemeente Oss in 1997, *Archeologisch Onderzoek Oss 1 - 1997*, Leiden.

Koster, A., 1993. Romeins brons uit het rivierengebied, *Westerheem* 42, 6, 299-313.

Roest, J. van der, 1988. Die Römischen Fibeln von 'De Horden', *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek*, jaargang 38.

Sanden, W.A.B. van der, 1987. Oss-Ussen: de nederzettingen. In: Sanden, W.A.B. van der, P.W. van den Broeke, 1987. *Getekend zand. Tien jaar archeologisch onderzoek in Oss-Ussen, Waalre*.

Sanden, W.A.B. van der, P.W. van den Broeke, 1987. *Getekend zand. Tien jaar archeologisch onderzoek in Oss-Ussen, Waalre*.

Slofstra, J., H.H. van Regteren Altena, N. Roymans & F. Theuws, 1982. *Het Kempenproject, een regionaal-archeologisch onderzoeksprogramma*, 94-101, Waalre.

Slofstra, J., 1991. Changing settlements in the MDS area during the Early Roman period. In: N. Roymans/F. Theuws (red) *Images of the past: studies on ancient societies in Northwestern Europe*, 131-198, Amsterdam.

Verwers, W.J.H., 1991. Beers, Gassel. Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1990, *Brabants Heem* 43, 133-138.

Wesselingh, D., 1993. Oss-IJsselstraat. *Analecta Praehistorica Leidensia* 26, 111-138, Leiden.

• Artikelen

- Alphen, G.H.J. van, 1986. Verslag Archeologische Werkgroep Oss, *Jaarverslag 1986 AWN-afdeling Nijmegen e.o.*, 7-8.
- Alphen, G.H.J. van, 1988. Dertiende-eeuwse aardewerkvondsten uit Oss en Berghem, *Jaarverslag 1988 AWN-afdeling Nijmegen e.o.*, 21-23.
- Alphen, G.H.J. van, 1993. Een verdwaalde zeventiende-eeuwse fleszegel uit Oss, *Westerheem* 42, 323-324.
- Alphen, G.H.J. van, R.R. Datema, 1987. Bewoningssporen aan de Horzak te Oss, *Jaarverslag 1987 AWN-afdeling Nijmegen e.o.*, 29-30.
- Alphen, G.H.J. van, H.J. Hiep, 1989. Bewoningssporen aan de Horzak te Oss II, *Jaarverslag 1989 AWN-afdeling Nijmegen e.o.*, 25-28.
- Bakels, C.C., 1980. De bewoningsgeschiedenis van de Maaskant I: Plantenresten uit de Bronstijd en Romeinse tijd gevonden te Oss-IJsselstraat, Prov. Noord-Brabant, *Analecta Praehistorica Leidensia* 13, 115-131, Leiden.
- Bakels, C.C., I. van Amen, D. Wesselingh, 1996. Acquiring a taste: the menu of Iron Age and Roman period farmers in Oss – Ussen, the Netherlands, *Analecta Praehistorica Leidensia* 29, Leiden.
- Beex, G., 1972. Oss - Archeologisch Nieuws, *Nieuwsbulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond* 1972, 91.
- Beex, G., 1973. Oss - Archeologisch Nieuws, *Nieuwsbulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond* 1973, 15, 105.
- Beex, G., 1974. Oss - Archeologisch Nieuws, *Nieuwsbulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond* 1974, 184.
- Broeke, P.W. van den Broeke, G.J. Verwers, 1977. Een fragment van een inheems-Romeins juk uit Oss. In: N. Roymans, J. Biemans, J. Slofstra en W.J.H. Verwers (red.), *Brabantse Oudheden*, 123-128. Eindhoven.
- Broeke, P.W. van den, W. van der Sanden, 1986. Oss-Ussen. In: W.J.H. Verwers, *Archeologische kroniek van Noord-Brabant 1981-1982*, 34-37.
- Buijks, H., 1994. Een vondst in het Osse bodemarchief (Kasteel van Oss). *LIAS* 1, 3-4.
- Bursch, F.C., 1937. Grafheuvels te Oss, *OMROL* 18, 1-2.
- Cunen, J., 1933. De bronzen urn van Oss, *Taxandria* (Bergen op Zoom) 40, 181.
- Cunen, J., 1935. De praehistorische vondsten te Oss, *Brabantia Nostra* 1, 53-56.
- Cunen, J., 1939. Oss van de achtste tot de dertiende eeuw, *Ossensia: Geschiedkundige mededeelingen over Oss* 8.

- Fokkens, H., 1990. Oss-Ussen. In: W.J.H. Verwers, *Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1985-1987*, 41-44, Waalre.
- Fokkens, H., 1991a. Oss-Ussen. In: W.J.H. Verwers, *Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1990*, *Brabants Heem* 43, 112-114.
- Fokkens, H., 1991b. Oss-Ussen, wijk Schalkskamp. In: W.J.H. Verwers, *Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1990*, *Brabants Heem* 43, 122-133.
- Fokkens, H., 1991c. Nederzettingssporen uit de bronstijd en de vroege ijzertijd in Oss-Ussen, wijk Mikkeldonk. In: Fokkens, H., N. Roymans (red.), 1991. Nederzettingen uit de bronstijd en de vroege ijzertijd in de Lage Landen, *Nederlandse Archeologische Rapporten* 13.
- Fokkens, H., 1992. Oss-Ussen, Schalkskamp. Verslag over het onderzoek in 1991 en 1992. In: W.J.H. Verwers, *Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1991*, *Brabants Heem* 44, 157-167.
- Fokkens, H., 1996. The Maaskant project, continuity and change of a regional research project, *Archaeological Dialogues* 3, 196-215, Leiden.
- Fokkens, H., 1997. Het Vorstengraf van Oss (Nederland): hernieuwd onderzoek, *Lunula* V, 15-18, Namur.
- Fokkens, H., R. Jansen. Het vorstengraf van Oss (Ni.) na 64 jaar opnieuw onderzocht, *Lunula* VI, 49-53, Tongeren.
- Halbertsma, H., 1950. Het Willibrordusputje nabij Oss, *BROB* 1, nr. 19, 16-17.
- Holwerda, H.J., 1934a. Een vroeg Gallisch vorstengraf bij Oss (N.B.), *OMROL*, nr. 15, 39-53.
- Holwerda, H.J., 1934b. Ein hallstattzeitliches Fürstengrab bei Oss in Holland, *Zum 70. Geburtstag von Hans Seger Altschlesien*, Band 5, 194-197. Breslau.
- Modderman, P.J.R., 1964. The Chieftain's grave off Oss reconsidered, *Bulletin van de Vereniging tot Bevordering der Kennis van de Antieke Beschaving* 39, 57-62.
- Sanden, W.A.B. van der, 1986. Houtsnijwerk uit de Late IJzertijd uit een waterput in Oss-Ussen. In: H. Fokkens e.a. (red.), *Op het spoor van mens en materiële cultuur*, 73-84. Groningen.
- Sanden, W.A.B. van der, 1988. The Ussen project: large scale settlement archaeology of the period 700 BC - AD 250, a preliminary report, *Analecta Praehistorica Leidensia* 20, 95-125.
- Sanden, W.A.B. van der, 1990. Een nederzetting uit de Romeinse tijd te Oss (Zaltbommelseweg), *Brabants Heem* 42, 95-102.
- Spanjaard, P.R., 1994. Oss in de wolken met zijn kasteel, *Noordbrabants Historisch Nieuwsblad* 8, nr. 4, 10.
- Spanjaard, P.R., 1998. In de grond. In: H. Buijks, J. Neomagus en P. Spanjaard, *Oss een stad, beelden van een geschiedenis*, Oss.
- Verwers, G.J., 1978a. Oss-IJsselstraat. In: W.J.H. Verwers en G.A.C. Beex, *Archeologische kroniek van Noord-Brabant 1974-1976*, 12-15, Eindhoven.
- Verwers, G.J., 1978b. Oss-Ussen. In: W.J.H. Verwers en G.A.C. Beex, *Archeologische kroniek van Noord-Brabant 1974-1976*, 21-22, Eindhoven.

- Verwers, G.J., 1981a. Oss-Ussen, in: W.J.H. Verwers, *Archeologische kroniek van Noord-Brabant 1977-1978*, 35-39, Eindhoven.
- Verwers, G.J., 1981b. Een Bronstijd-waterput in Oss, *Westerheem* 30, 50-53.
- Verwers, G.J., 1983. Oss-Ussen. In: W.J.H. Verwers en G.A.C. Beex, *Archeologische kroniek van Noord-Brabant 1979-1980*, 29-31, Waalre.
- Wesselingh, D., 1993. Oss-IJsselstraat. *Analecta Praehistorica Leidensia* 26, 111-138, Leiden.
- Verwers, W.J.H., G.A.C. Beex, 1978a. Oss-IJsselstraat, in: W.J.H. Verwers en G.A.C. Beex (red.), *Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1974-1976*, 32-33, Eindhoven.
- Verwers, W.J.H., G.A.C. Beex, 1978b. Oss. In: W.J.H. Verwers en G.A.C. Beex (red.), *Archeologische Kroniek van Noord-Brabant 1974-1976*, 32-33, Eindhoven.

• Boeken

- Alphen, G.H.J. van (red.), 1984. *Ontdekt Verleden. Archeologische aspecten van het Maasland, Oss*.
- Cunen, J., 1932. *Geschiedenis van Oss*, Oss.
- Cunen, J., 1936. *Oss in Praehistorische en vroeghistorische tijden*, Oss.
- Fokkens, H., 1993. *Oss, verleden aan het licht. De voorgeschiedenis van Oss van 2500 voor tot 250 na Christus*. Oss, Gemeentelijk Museum Jan Cunen.
- Fokkens, H., 1997. *Op zoek naar Hans Joppen. Een speurtocht naar het vorstengraf van Oss*, Oss.
- Sanden, W.A.B. van der, P.W. van den Broeke, 1987. *Getekend zand. Tien jaar archeologisch onderzoek in Oss-Ussen*. Waalre.
- Ven, F.J.M. van de, 1958. *Vierduizend jaar Oss*. Berlicum.

• Dissertaties

- Schinkel, K., 1994. *Zwervende erven. Bewoningssporen in Oss-Ussen uit bronstijd, ijzertijd en Romeinse tijd. Opgravingen 1976-1986*. Leiden.
- Wesselingh, D., in voorb. *Processes of change in settlement system and social structure of the Late Iron Age and the Roman period in the Maaskant region*. Leiden.

• Overig

- Alphen, G.H.J. van, 1977. *Catalogus bij de tentoonstelling 'Vondsten uit een ver verleden'*, Jan Cunen Museum, Oss.
- Alphen, G.H.J. van, 1981. *Bodemvondsten Eikenboomgaard (Oss). Tentoonstellingscatalogus 1981*, Jan Cunen Museum, Oss.

Jansen, R., H. Fokkens, 1997. Archeologisch onderzoek in de gemeente Oss in 1997, *Archeologisch Onderzoek Oss 1 - 1997*, Leiden.

Jansen, R., H. Fokkens, 1999. Archeologisch onderzoek in de gemeente Oss in 1998, *Archeologisch Onderzoek Oss 2 - 1998*, Leiden.

• Reeksen

Jaarboek Heemkundekring Maasland 1974 – 1982.

Jaarverslag AWN-afdeling Nijmegen e.o. 1985 - 1994

Jaarverslag van de provinciaal archeoloog van Noord-Brabant, Jaarverslag R.O.B.

• Scripties

Amen, I. van. *Het botanisch onderzoek van drie inheems Romeinse nederzettingen in Oss-Ussen*, Leiden.

As A. van. *Haren, een onderzoek naar de overblijfselen uit de IJzertijd nabij de Spaanse Steeg, gemeente Haren en Megen (N.-Br.)*, Leiden.

Ball, E / D. Schiltmans, 1998. *De Maaskantregio in kaart, een archeologische inventarisatie van Oss tot aan de Maas*, Leiden.

Beek, Z. van der, 1996. *Een nederzetting uit de late ijzertijd. Het verslag van de opgraving Oss 1995*, Leiden.

Clevis, H. *Korte beschrijving van het materiaal uit een waterput te Oss-Ussen*, Leiden.

Dries, M. van den. *Archeologische informatiesystemen. Algemene principes en enkele toepassingen voor een sitelokatie-analyse*, Leiden.

Gerretsen, M. *Sier en symboliek. De glazen armbanden van Oss-Mettegeupel en Oss-Paalakker*, Leiden.

Ginkel, E. van. *Oss-Ussen: huisplattegrond, zegelring, fibula*, Leiden

Goossens, T. *Een inheems-Romeins erf uit Oss-Mettegeupel, provincie Noord-Brabant*, Leiden.

Hoof, B. van, 1994. *Twee huisplattegronden uit de vroege ijzertijd (800-600 BC) aangetroffen in Oss, wijk Mettegeupel*, Leiden.

Jansen, R., 1997. *Van grondspoor naar nederzetting, een reconstructie van ijzertijdnederzettingen in Oss-Mettegeupel*, Leiden.

Kok, R., 1994. *Wandelend door Oss. Landschapsarcheologie in ijzertijd en Romeinse tijd in Oss-Ussen (N.-Br.)*, Leiden.

Lawende, M., 1995. *Fibulae uit Oss*, Leiden.

Mietes, E.K., 1998. *Verslag van de opgraving Oss-Mettegeupel 1993*, Leiden.

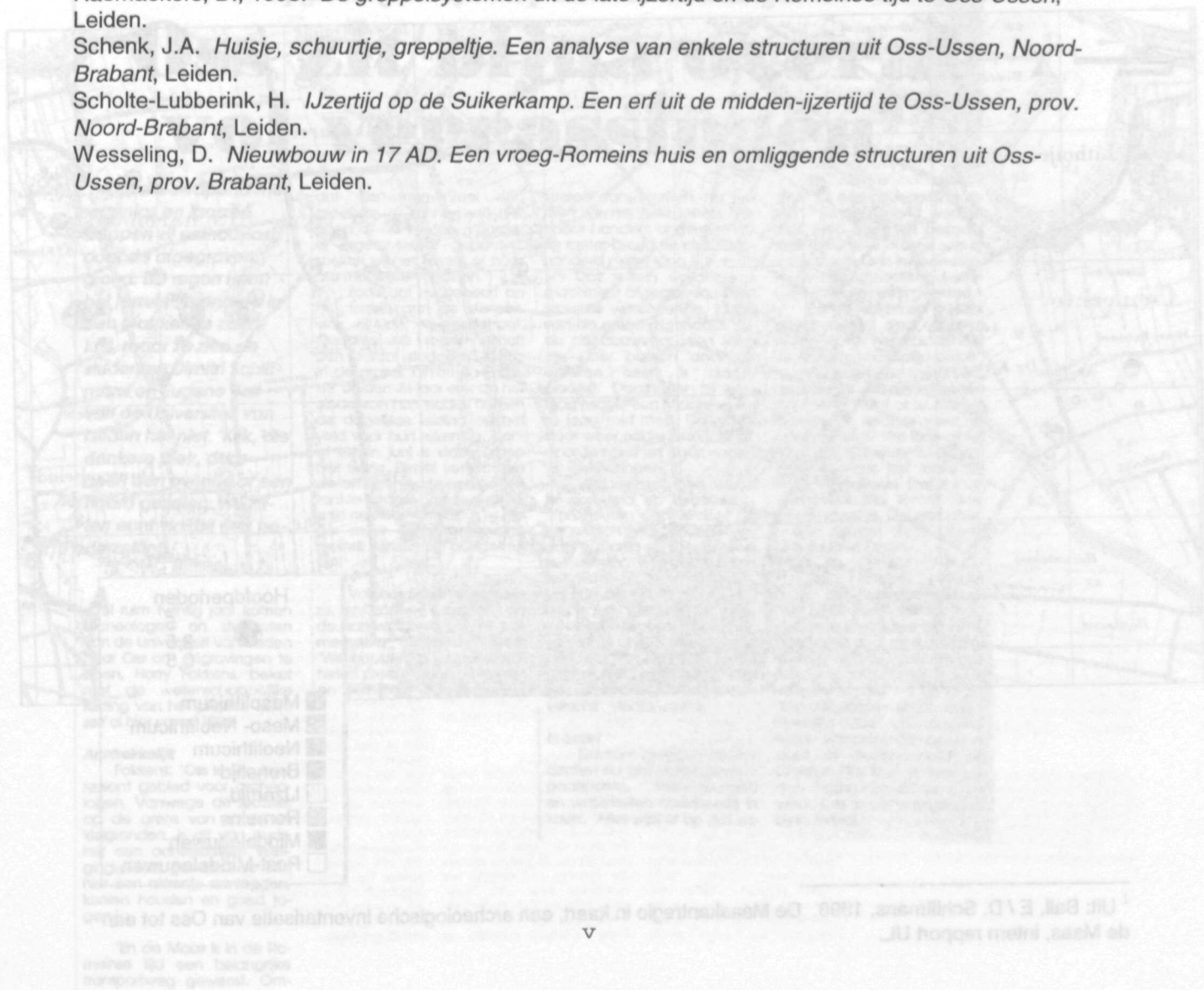
Oorsouw, M.F. *Vlekken in het zand. Een analyse van enkele structuren opgegraven in de wijk Schalkskamp te Oss-Ussen, Leiden.*

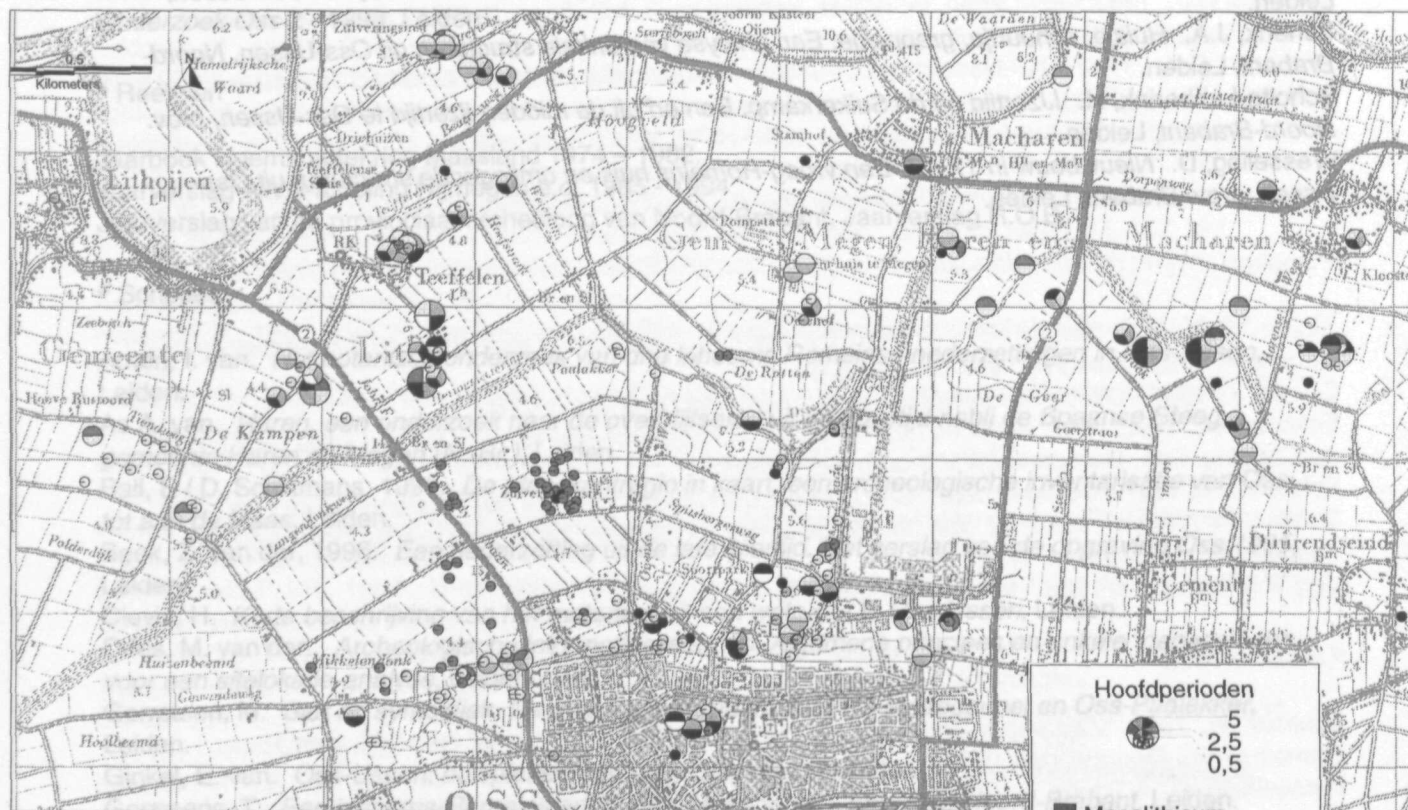
Raemaekers, D., 1993. *De greppelsystemen uit de late ijzertijd en de Romeinse tijd te Oss-Ussen, Leiden.*

Schenk, J.A. *Huisje, schuurtje, greppeltje. Een analyse van enkele structuren uit Oss-Ussen, Noord-Brabant, Leiden.*

Scholte-Lubberink, H. *IJzertijd op de Suikerkamp. Een erf uit de midden-ijzertijd te Oss-Ussen, prov. Noord-Brabant, Leiden.*

Wesseling, D. *Nieuwbouw in 17 AD. Een vroeg-Romeins huis en omliggende structuren uit Oss-Ussen, prov. Brabant, Leiden.*

Hooft, B. van, 1994. Twee huisplaatgronden uit de vroege ijzertijd (800-600 v. Chr.) bij Mattheuspoel, Liden.

Jansen, R., 1997. Van grondspoor naar nederzetting, een reconstructie van de vroege ijzertijd in de Osse Maaskant, Liden.

Kok, R., 1994. Wandelend door Oss. Landschapsarcheologie in ijzertijd en Romeinse tijd, Oss.

Usselman, M., 1985. *Erftelast uit Oss*, Liden.

¹ Uit: Ball, E / D. Schiltmans, 1998. De Maaskantregio in kaart, een archeologische inventarisatie van Oss tot aan de Maas, intern rapport UL.

Opgravingen wijzen op meer nederzettingen *Sleutel 15 juli*

'Oss zit bijna overal vol verrassingen'

OSS - Gewapend met regenjas en laarzen stappen zij enthousiast door de afgegraven grond. De regen heeft het terrein veranderd in een plakkerige zandkuil, maar zo zien de studenten Dimitri Schiltmans en Eugene Ball van de Universiteit van Leiden het niet. 'Kijk, die donkere plek, daar heeft een oventje of een haard gezeten. We zitten echt vlakbij een nederzetting.'

Al ruim twintig jaar komen archeologen en studenten van de Universiteit van Leiden naar Oss om opgravingen te doen. Harry Fokkens, belast met de wetenschappelijke leiding van het project, komt zelf al hier vanaf 1984.

Aantrekkelijk

Fokkens: 'Oss is een interessant gebied voor archeologen. Vanwege de locatie, op de grens van zand- en kleigronden, is dit van oudsher een aantrekkelijke vestigingsplaats geweest. Je kon hier een akkertje aanleggen, koelen houden en goed ja-gen.'

'En de Maas is in de Romeinse tijd een belangrijke transportweg geweest. Om-

dat Oss momenteel een groeikern is, kunnen we hier goed uit de voeten. Voordat er ergens wordt gebouwd, zoeken wij het terrein af naar alle mogelijke vondsten.'

Zoals dat nu gebeurt op het terrein aan de Horszak, vlak bij de Neerveldstraat. Ondanks de regen graaft een aantal studenten driftig in de grond. Dimitri en Eugene, beiden 24 jaar en aan het einde van hun studie, nemen de dagelijkse leiding op het veld voor hun rekening. Vanaf begin juni is deze groep hier bezig. Dimitri vertelt: 'We weten dat hier de nodige restanten zijn gevonden door lokale archeologen. Zo is er onder meer een bronzen Romeinse wijnzeefset aangetroffen.'

Volgens Dimitri wijzen deze, en andere vondsten, op de aanwezigheid van één of meerdere nederzettingen. 'We hebben al eerder zogeheten proefsleuven getrokken en ook daar zijn de nodige

sporen aangetroffen. Nu nemen we het hele terrein hier onder handen: ongeveer vijftig meter breed en circa driehonderd meter lang.'

Dat terrein wordt eerst machinaal afgegraven. 'Eerst worden verschillende lagen van de grond afgehaald. Zo als de bouwvoor, een laag die door boeren door de eeuwen heen is omgeploegd. Daaronder zit een laag esdek, een Middeleeuwse laag met mest. De grond daar weer onder is het onverstoorde zand en daar vinden wij verkleuringen.'

Die verkleuringen wijzen bijvoorbeeld op bebouwing. 'Een houten paal is door de eeuwen heen allang vergaan, maar een verkleuring in het zand wijst wel op het feit waar hij heeft gestaan. Daarna begint de interpretatie: is het een houten paal geweest als onderdeel van een woning of is het gewoon een paaltje geweest waaraan een schaaap werd vastgebonden? Dat is nogal een verschil', vindt Eugene.

In kaart

Daarom brengen de studenten nu alle verkleuringen, paatsporen, wandgreppels en waterkullen nauwkeurig in kaart. 'Alles wijst er op dat we

dicht bij een nederzetting zitten', gaat Eugene verder. 'Het hele terrein is bezaaid met restanten. Pas als we er meer structuur in kunnen zien, komt meer duidelijkheid over wat er nu precies is geweest.'

De studenten zijn in ieder geval nog tot eind augustus bezig. 'Er ligt hier voldoende, we kunnen voorlopig vooruit', zegt Eugene handenwringend, de modder van zijn schoenen stampend. 'Wat er leuk is om hier in dit slechte weer te gaan graven? Het idee dat jij naar iets kijkt waar 2.500 jaar geleden voor het laatst iemand is geweest. Dat is toch onvoorstelbaar, toch?' 'Misschien moet je wel een beetje gek zijn om dit te doen', concludeert Dimitri.

Harry Fokkens gebruikt liever het woord 'enthousiast'. Zelf heeft hij ook nog niets aan gedrevenheid ingeboet. 'Heb je al gezien wat er is gevonden?' Uit een doosje wordt voorzichtig een oude veiligheidsspeld gehaald. 'Een zogeheten fibula: dat is Romeins voor mantelspeld. Komt waarschijnlijk uit honderd of tweehonderd na Christus. Die kom je hier zelden tegen. Zo zie je maar weer, Oss zit vol verrassingen. Bijna overal.'

VONDSTEN UIT DE IJZER- EN ROMEINSE TIJD IN HORZAKSTRAAT

Nieuwe archeologische opgravingen te Oss

OSS - Sinds een aantal weken worden er weer opgravingen verricht in Oss. Deze keer is de lokatie de polderzijde halverwege de Horzakstraat. De Archeologische Werkgroep Oss is samen met studenten van de Rijks Universiteit Leiden aan de slag om de rijke prehistorische bodemschatten van Oss aan de oppervlakte te brengen. Het onderzoek heeft tot dusverre sporen van een boerderij uit de vroege IJzertijd en drinkkuilen aan het licht gebracht.

door Tiny Romme

Oss is al vanaf de jaren zeventig een proeftuin voor archeologisch onderzoek. Het is allemaal begonnen met de start van de nieuwbouw in Ussen. Lokale vorsers, die al lang bezig waren met het verzamelen van scherven en andere materialen, zochten contact met de Rijks Universiteit Leiden. De vakgroep Archeologie koos daarop Oss uit als onderzoeksproject. De opgravingen loonden de moeite, wanneer men de vele publicaties en dissertaties als

Opgravingen. Onder een aangename zonnemiel is het aangenaam archeologie bedrijven aan de Horzakstraat.

graadmeter neemt.

Kruisbestuiving

Opvallend is, dat er in de loop der jaren een vruchtbare kruisbestuiving is ontstaan tussen 'amateur' en professionele archeologen. De lokale onderzoekers zijn als het ware de oren en ogen en de vooruitgeschoven post van de universiteiten. Bij bouwwerkzaamheden en unieke vondsten trekken ze aan de bel. Bovendien wisselt men onderzoekstechnieken uit, zoodat de amateurarcheoloog ook op wetenschappelijk verantwoorde wijze zijn steentje kan bijdragen aan de prehistorische leg-puzzle van Oss.

Uit de opgravingen kan worden afgeleid, dat Oss een heel lange bewoningsgeschiedenis kent, vanaf ongeveer 2500 voor Christus. De vondsten in de Horzakstraat duiden op bewoning in de laat-Vroege IJzertijd,

d.i. rond 500 voor Christus. In die periode moet op de bewuste plek in de Horzakstraat een boerderij hebben gestaan die plaats bood aan een kerngezin van ouders en kinderen, samen ongeveer vijf personen uitmakend. In de IJzertijd waren de boerderijen niet zo groot meer als in de daaraan voorgaande perioden. Zo'n boerderij was ongeveer twaalf meter lang en zes meter breed.

Verre voorouders

Het boerengezin leefde waarschijnlijk van de akkerbouw op de hoger gelegen zandgronden en veeteelt (runderen en schapen) op de vruchtbare rivierklei. De rivier de Maas die nu ten noorden van Megen en Macharen stroomt, had destijds een zuidelijker loop. Het Ossmeer, gelegen nabij de Horzakstraat, was een arm van de Maas. Destijds stichtten de

mensen bij voorkeur vlakbij het water hun nederzettingen. Vooral de gebieden die op de grens van klei en zand lagen - zoals Oss, Berghem, Herpen, Geffen en Nuland - waren in trek bij onze verre voorouders. Bij de boerderij zijn ook sporen van verschillende drinkkuilen gevonden. Deze kuilen dienden als drinkplaatsen voor mensen en dieren. Als ze niet meer konden worden gebruikt, dan werden ze vaak met huisvuil dichtgestort. Uit dat afvalmateriaal kan een archeoloog vaak weer onderzoeksmateriaal halen. Eveneens zijn er resten van een spieker (graanopslag) aangetroffen.

Hoogstwaarschijnlijk heeft er ook een boerderij uit de Romeinse Tijd gestaan. In de nabijgelegen wijk De Horzak is in het verleden al ooit een bronzen wijnzeef en een Romeinse pan-nenset gevonden.

Oss wil grootste grafheuvel in Nederland reconstrueren

Door Willem van der Post
Oss - De gemeente Oss heeft plannen om de grootste en één van de rijkste grafheuvels van Nederland te reconstrueren. De heuvel die dateert van circa 700 vóór Christus, werd in 1933 in Oss afgegraven voor de aanleg van een woonwagenkamp dat inmiddels naar elders is verhuisd.

De toevondst haalde destijds alle media. Uit de heuvel kwamen bijzondere zaken: een grote bronzen urn met de verbrande resten van een man van circa 50 jaar, paardentuig en een groot ijzeren zwaard, waarvan het gevest was ingelegd met goud. De heuvel was ook uitzonderlijk: meer dan 50 meter in doorsnee en vermoedelijk 3 meter hoog. Zo'n rijke grafinventaris is volgens archeologen niet

alleen uniek in Nederland, maar ook in Noordwest-Europa. De vondsten werden daarom overgebracht naar het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden, waar ze nog steeds tot de topstukken van de Nederlandse afdeling behoren.

De vindplaats, pal langs rijksweg 50, wordt volgend jaar heringericht voor de aanleg van het bedrijfspark Vorstengrafdonk. Een werkgroep van de Stichting Oss 600 jaar, de gemeente, de Universiteit Leiden en lokale archeologen, wil van die gelegenheid gebruik maken de heuvel — met nog vier kleinere heuvels die er omheen lagen — te reconstrueren en op te nemen in een groenstrook rond het nieuwe industriepark.

Bovenop de vindplaats heeft de werkgroep gisteravond een plan

aanboden aan B & W van Oss. De bedoeling is de vorstengrafheuvel, waaronder ook nog een graf uit circa 1700 vóór Christus lag, slechts voor de helft op te bouwen. In het profiel dat op die manier ontstaat, wil de werkgroep replica's van de vondsten tentoonstellen en bodemsporen aangeven. Kosten: ongeveer een kwart miljoen gulden.

Peter van Nistelrooij, voorzitter van de werkgroep Reconstructie Vorstengrafheuvel Oss: „Iemand met zo'n slagzwaard en zo'n grafheuvel was een heel belangrijk figuur, wellicht een krijger. Het is het enige zwaard met goudbeslag dat we uit die tijd in Nederland kennen. Voor de aanleg van de heuvel is destijds maar liefst één hectare plaggen afgestoken.”

Rondleidingen op vrijdag mogelijk

Opgravingen in Horzak en Lage Maaskant Oss

Van een verslaggever

OSS - Studenten van de Rijksuniversiteit van Leiden en gasten van de universiteiten van Manchester en Zürich zullen vanaf juli op twee plaatsen in Oss archeologisch veldwerk gaan doen.

Het grootst is het onderzoek van de wijk Horzak aan de noordkant van Oss. Er zijn plannen voor de uitbreiding van de huidige wijk in noordelijke richting. Dit gebied was in de late prehistorie en in de Romeinse tijd even dicht bewoond als de wijk Usen. Vondsten zijn in de hele omgeving gedaan en eerdere verkenningen in het terrein lieten zien dat er veel sporen zijn.

Na overleg met de gemeente bleek het mogelijk dit jaar een groot terrein voor onderzoek te reserveren. Behalve subsidie van de gemeente, is daarvoor ook steun verstrekt door de provincie Brabant. Een deel van de kosten wordt bovendien gedekt door de

Rijksuniversiteit Leiden omdat het veldpracticum voor studenten er plaats vindt. Dat is al aan de gang. De eigenlijke opgraving gaat begin juli van start. Een wisselende groep mensen, meestal een man of vijftien, is dan in het terrein bezig.

Rondleidingen

Een tweede project dat deze zomer loopt houdt verband met de ruilverkaveling Lage Maaskant. Met name de verbreding van de Osse aanvoersloot, aan de noordwestkant van de stad, is belangrijk. Deze doorsnijdt minstens twee nederzettingsterreinen uit de vroege bronstijd. Daarom zal het graafwerk aan de sloot zo goed mogelijk begeleid worden.

Belangstellenden zijn welkom op de opgravingen. Elke vrijdag tussen 10.00 en 12.00 uur zijn er rondleidingen. Grotere groepen kunnen een afspraak maken (tel. 451665 na 18.00 uur of 06-53721103). Ook schoolklassen kunnen langskomen, bij voorkeur ook op vrijdagmorgen.